

dr. Grúber Károly

Macbethtől Sean Conneryig A skót nacionalizmus politikatörténeti vázlat

"Ha csak százunk marad is élve, sohasem hajtjuk fejünket az angol iga alá. Nem a dicsőségért, a vagyonért vagy a rangért harcolunk hanem a szabadságért és csak a szabadságért, amelyet becsületes ember csak holtában adhat fel."

(Declaration of Arbroath, 1320)

Hamis az a közhelyszerű szembeállítás, miszerint míg Európa keleti felében a vérgőzös etnikai nacionalizmus zászlaja alatt emberfarkasok gyilkolják egymást, addig a felvilágosult Nyugat már túl van a nacionalizmus ordas korszakán és ehelyett egy posztnacionalista korban él. Az valóban igaz, hogy a volt Jugoszlávia és Szovjetunió egyes területein nacionalistává vedlett volt kommunisták folytattak véres etnikai tisztogatási kampányokat tíz és tízezernyi ember életét kioltva, de arra a tendenciára is fel kell figyelni, hogy Nyugat-Európa több, ún. "állam nélküli nemzete" (skótok, walesiek, baszkok és katalánok) próbálja újrafogalmazni nemzeti önazonosulását az európai integráció kontextusában. A tanulmány a skót nacionalizmus és nemzeti mozgalom bemutatásán keresztül megpróbálja felmérni: vajon Nyugat-Európa békés és demokratikus nemzeti mozgalmi mennyiben tekinthetők példának régiók közép-kelet-európai etnikai problémáinak megoldására.

Természetesen, a véres etnikai konfliktusok mellett, Kelet-Közép-Európában is vannak olyan esetek, például a magyar kisebbségek az anyaországgal szomszédos utódállamokban, ahol a nemzettudat pozitív vállalása nem jár együtt erőszakos cselekményekkel. Sőt a szlovákiai és romániai kormányzati szerepvállalásukkal - aminek eredményességének megítélésében éles viták léteznek¹ - az ottani magyar kisebbségek nyíltan vállalták fel demokratikus elkötelezettségüket és együttműködési készségüket a többség irányában. Még szembetűnőbb a vajdasági magyarság érett politizálása a koszovói válság idején, amikor is a Jugoszláviát polgárháborúba sodró Milošević -rezsím tudatos politikával gerjesztette az etnikai feszültséget a tartományban. Korhecz Tamás² szavaival: "Habár szinte az összes vajdasági magyar politikai szervezet valamiféle önkormányzati megoldásban gondolkozik a »magyar kérdés« megoldására, ezek a szervezetek sohasem kérdőjelezték meg Jugoszlávia területi integritását vagy javasoltak olyan megoldásokat, amelyek esetleg sértenék a vajdasági szerb lakosság jogait."

E tanulmány fő célja az, hogy áttekintést nyújtson a skót nacionalizmus történelmi fejlődéséről és mai helyzetéről, ezért e néhány bevezető gondolat után rátérnék tanulmányom fő témájára. Mivel doktori dolgozatom³ tárgya a skót nacionalizmus és az erdélyi magyar nacionalizmus összehasonlítása, ezen tanulmány keretein belül röviden utalok az esettanulmány néhány érdekes megállapítására is.

A kora középkori Skóciától a skót nemzet születéséig

Az ír-kelta kereszténység 5-6. századbeli megérkezéséig, a mai Skócia területét vad és harcias természetű kelta törzsek lakták. Több századnyi kora középkori zűrzavar és háborúskodás után, Szent Ninian (?) alapított először keresztény templomot Galloway megyében az 5. század végén. 563 után, amikor Szent Kolumba, a skót-kelta kereszténység megalapítója az Ír-tengert áthajózva megjelent Skócia mai területén, olyan Európa-szerte ismert kolostorok és katedrálisok épültek, mint Columba, Kentigern, Iona és Moluag. A kelta-kereszténység e központjai gyorsan a korabeli műveltség, művészet és oktatás központjaivá váltak. A kelta-kereszténység és az ősi törzsi kelta kultúra ötvözéséből létrejött magaskultúra fejlettségének szimbólumai voltak e korból származó szobrok és domborművek. A kor talán legismertebb emléke a St. Andrews-i síremlék, amely Dávidot ábrázolja, amint egy oroszlán állkapcsát tárja szét keze segítségével. A régészek szerint ez az emlék a piktkirály, Konstantin (789-820) udvarából származik, kinek udvarában a királyi mecenatúra alatt virágoztak az egyházi művészetek. Az írott kelta-katolikus kultúra leghíresebb megmaradt emléke a miniatúrákkal gyönyörűen díszített Kelták Könyve című kódex. A kódexet valószínűleg az ionai kolostorban kezdték el írni, majd később a viking támadások elől menekülő szerzetesek Kelták apátságában folytatták a munkát. A kelta-katolikus művészet e gyönyörű bizonyítékain keresztül láthatjuk milyen fontos szerepet játszott az egyház a korabeli társadalom életében. A Szent Kolumba által alapított egyház

hatósugara kiterjedt a mai Észak-Írország területére is, ahogy ezt a (London-) Derryben talált emlékek is bizonyítják. A kor kelta-keresztény kultúrája azonban nemcsak az ôsi kelta hagyományok ôre volt, hanem mint azt a Kelták Könyve is bizonyítja, bizánci és kopt hatásokat átvéve magának a kor univerzális keresztény kultúrájának egyik legfontosabb központja is volt.

Négy feudális államalakulat létezett a korai középkor hajnalán (8. század) a mai Skócia területén: nyugaton Dalriadát az etnikailag ír származású "skótok" népesítették be, északon a piktek állama, délnyugaton a walesi nyelvhez közelálló nyelvet beszélô törzsek, míg délkeleten a northumbriai angol dialektusban beszélô törzsek állama virágzott. A kora középkor viszonyainak megfelelően, ezek az államok állandóan harcban álltak egymással, és a 8. század végétôl egy új félelmetes ellenség, a vikingek jelentek meg Skócia partjainál. Például 794-ben az egyik leghíresebb kelta-keresztény kolostor, Iona vált hamuvá a vikingek rablóhadjárata nyomán.

A feudális anarchiából kialakuló, a történelem során először egész Skócia területét magába foglaló államot Kenneth McAlpin hozta létre a 9. század közepén (843?). McAlpin nemcsak politikailag egyesítette kora Skóciáját, hanem megpróbált olyan szimbólumokat is létrehozni, amelyekkel Skócia hosszú távú függetlenségét is biztosíthatta. Egyrészt meghagyta, sôt meg is erősítette a pikt-kelta egyház szimbolikus jelentőségét, amely St. Andrews központtal McAlpin államának támasza volt, másrészt, hogy jelezze Skócia politikai egységét, Szent Kolumba maradványait az általa alapított Dunkeld városába hozatta. Emellett McAlpin alatt vált a scone-i kô vagy másképpen a "bölcsek köve" Skócia politikai függetlenségének jelképévé.

A politikailag egységes Skócia reménye McAlpin halála (859) után gyorsan elillant és az örökösödési harc feudális anarchiába torkollott. A következő uralkodó, aki képes volt egyesíteni Skóciát, a szintén McAlpin klánbéli I. Duncan volt a 11. század elején. A Duncan halála (1034) után kiteljesedô trónharc történetét William Shakespeare tette örök emléküvé Macbeth címû drámájában.

Mind Anglia Hódító Vilmos által vezetett normann inváziója (1066), mind III. Malcom skót király házassága a szász Margit hercegnôvel egy új történelmi korszakot jelzett. Margit királynô, aki a kontinentális Európa több vezető udvarában - köztük a magyar királyi udvarban is - nevelkedett, nagy lendülettel látott a skót egyház és állam kontinentális mintákra történô megreformálásához. Ez közvetetten a kelta-keresztény hagyományok háttérbe szorulását eredményezte. Emellett, Hódító Vilmos angol király néhány évvel sikeres partraszállása után átlépte az angol-skót határt és katonai gyôzelmével arra kényszerítette a skót királyt, hogy esküdjön hûbéresküt. Ezzel a szimbolikus tettel az angol-normann - fôként európai - állam és egyházszerkezési modellek dominánssá váltak Skóciában, fôleg a Skót-alföldön. Az új normann típusú feudalizmus gyökeret vert Skóciában, amit az is jelez, hogy I. Dávid uralkodása alatt új típusú normann érméket vertek. Ugyanebben az idôszakban az európai szerzetes rendek is megjelentek Skóciában, az 1270-es évekre a római katolikus egyház, mint a feudális rend egyik pillére, intézményesült Skóciában. A 14. század elejére azonban egy más funkciót is ellátott a skót egyház, az Anglia elleni állandósuló háborúkban a skót függetlenség és nemzet jelképévé vált. Nem véletlen, hogy a híressé vált 1320-as arbroath-i nyilatkozatot, amelyet a pápához intéztek Skócia nemzeti függetlenségének megvédése érdekében, maga a helyi fôpát fogalmazta meg. Ahogyan Michael Lynch⁴ fogalmaz: "A korabeli skót identitásban összeforrott a király, az egyház és a nemzet."

Az érett feudalizmus törvényszerûsége volt: ha nem hódítasz, meghódítanak. Ennek megfelelően a skót feudális állam Anglia elleni szinte folyamatos háborúiban sokszor betört az észak-angliai Cumberland, Northumberland és Westmorland megyék területére. Eközben Anglia a már említett hûbéri szerzôdés alapján hûbértartóknak tekintette Skóciát. A skót-angol konfliktus különösen krónikussá vált III. Jakab skót király halála után (1286). Az skót nemzeti folklór olyan jól ismert kifejezéseinek létrejötté, mint a "függetlenségi háború", az "ôsi ellenség" (Anglia) és az ôsi szövetséges (Franciaország) erre a korszakra datálódik. I. Edward angol uralkodó a 13. század végén leigázta és Anglia katonai gyarmatának a rangjára fokozta le Skóciát. Szimbolikus az is, hogy a korábban említett "scone-i kô" vagy másképpen "bölcsek köve", ami Skócia nemzeti függetlenségének jelképe, Edward király utasítására az angol királyság politikai központjába, a westminsteri apátságba került.

Az angol hegemonia ellen népfelkelés indult William Wallace kisnemes és Robert Bruce fôúr vezetésével, ami a Bannockburnnél (1314) megvívott csatában csúcsosodott ki, ahol a skót seregek tönkrementek II. Edward angol király seregeit. A csata hôsei - amely ütközet Skócia függetlenségét biztosította, mintegy 300 évig - a skót irodalom eposzi hôseivé váltak az évszázadok folyamán.⁵ A William Wallace és Robert Bruce által vezetett nemzeti felkelés történetét Mel Gibson 1997-ben készült 7 Oscar-díjas Rettenthetetlen címû filmje dolgozta fel.

E rövid történelmi utazás után érkezünk a korábban már mottóként idézett arbroath-i kiáltványhoz (1320), ami sok

társadalomtudós szerint a nemzeti érzés jelenlétének egyik legkorábbi írott bizonyítéka Európában. Néhány elemzés szerint a tömegek részvétele a "skót függetlenségi háború" megvívásakor jóval nagyobb volt, mint azt korábban hitték. Másképpen fogalmazva, a háborúban résztvevő nem nemesi rendű tömegeknél megfigyelhető egy alulról, a társadalom mélyéből jövő nemzeti azonosulás. Keith Webb⁶ elemzése szerint: "William Wallace serege főleg egyszerű emberekből, a föld és vidék népéből állt, mivel sok nemes - félvén az angol túlerőtől - nem vett részt a harcokban. Ez valószínűleg azért történt, mert Skóciában a feudalizmus sem földrajzi, sem mélytársadalmi hatásaiban nem volt olyan erős, és igenis léteztek nemzeti alapú ellentétek észak-déli alapon a Brit-szigeteken. A nemzeti érzés jelenléte az arbroath-i nyilatkozatban is világosan kifejeződik, amikor Skócia nemzeti függetlensége megfogalmazódik."

William Storrar⁷ az arbroath-i nyilatkozatot, és még általánosabban a középkori Skócia nemzettudatát teológiai szempontból elemzi. Storrar állítása, miszerint a bibliai példák sokban befolyásolták a kor nemzettudatát, igen hasznosnak tűnik: "Az arbroath-i nyilatkozatban a skótok magukat Izráel népével hozták párhuzamba: a Makkabeusok uralma alatt, a Római Birodalom felemelkedése előtt Izráel rövid ideig független volt más nemzetek uralma alól. Az angol invázió és megszállás nyomora alatt, a skót nemzeti érzés »teológiája« szerint, Jézus Krisztus a győzedelmes uralkodó a népeket érdemeik alapján fogja felszabadítani az idegen iga alól."

Összességében elfogadhatjuk azon szerzők állításait, mely szerint már Európa egyes területein a 14. század elején megjelent a nemzettudat egy középkori válfaja. Skócia tekintetében világosnak tűnik, hogy beszélhetünk ilyen középkori nemzettudatról, a "függetlenségi háború" és az arbroath-i nyilatkozat után Skócia évszázadokra megtudott szabadulni déli "nagy testvérének" közvetlen gazdasági és politikai befolyásától.

A 15. század a független skót királyság aranykorának tekinthető, ebben a korszakban alapították az első skót egyetemeket, a legelsőket, a párizsi egyetem tantervét átvevőket, St. Andrews-ben 1412-ben, később 1451-ben és 1494-ben alakult meg a glasgow-i, illetve aberdeeni egyetem. A skót jog kodifikálása - a római jog alapú skót jog lényegében különbözik az esetjogi alapú angol jogtól - és a mai napig híres modern skót orvosi tudományok kezdetei fémjelezték a skót érett feudalizmus virágzását. A hazai tudományos élet virágzása mellett, sok skót peregrinus vett részt az európai elitegyetemek munkájában. Ezek a tudósok visszatértek után részt vettek a skót egyetemek munkájában. Nem vitás, hogy a kor Skóciája virágzó tudományos és gazdasági kapcsolatban állt a kontinenssel.

A tudományos pezsgés mellett a jól működő rendi parlament - a nemesek, egyházi emberek és városi polgárok állítottak képviselőt a parlamentbe -, a katonai sikerek - a Hebridák és Orkney-szigetek elfoglalása - és a virágzó ipari és kereskedelmi viszonyok tették a 15. századot a skót középkor aranykorává. II., III., IV. és V. Jakab udvara a reneszánsz könnyedség és szépség központja volt. A királyi mecénatúra alatt virágoztak a művészetek, a bőséges királyi és egyházi megrendelések Európa-szerte ismert művészeket vonzott Skóciába - a híres flamand festő, Hugo van der Goes az 1470-es években élt Skóciában, amikor is a St. Andrews-i Trinity College oltárdíszét készítette el. A királyi udvar nemcsak festőket, hanem költőket, történétírókat és tudósokat is vendégül látott - mint pl. a híres költő Gavin Douglas, a drámaíró Sir. David Lyndsay és a történész Belleneden.

Skócia "ösi szövetsége" Franciaországgal igen fontos volt a kor Skóciájában: a francia kulturális, politikai, katonai és gazdasági segítség nagyban hozzájárult az ország Angliával szembeni relatív függetlenségéhez. Az állandósuló francia-angol viszályok idején Skócia északról támadta Angliát. A floddeni angol-skót csata (1514) után, ahol az angolok átütő sikert arattak, világossá vált: az egyre jobban erősödő Tudor Anglia hosszú távon igen erősen befolyásolhatja Skócia sorsát.

A skót reformációtól az Egyesülési Törvényig

Túlzás nélkül állítható: a 16. századi skót történelem legfontosabb eseménye a reformáció volt. 1540-ben Skócia Franciaországgal szoros szövetségben álló katolikus királyság volt, míg 1567-ben protestáns királyság egy kiskorú király vezetése alatt, kit a társadalom szinte minden rétegét magába foglaló protestáns liga kényszerített a trónra. Eközben az új királynak, VI. Jakabnak az édesanyja Stuart Mária a katolicizmus egyik leghíresebb védelmezője volt az egész kontinensen.

Ez a társadalom szinte minden szegmensét elérő radikális reformáció sok tényezővel magyarázható. Természetesen az Angliában és a kontinens más protestáns központjaiban, Rotterdamban és Genfben tanuló skót prédikátorok igen nagy mértékben katalizáltak a reformáció eszméinek terjedését. Talán a legbefolyásosabb prédikátor John Knox volt. Knox, aki vallási nézetei miatt sokáig a kontinensen élt száműzetésben és ott sok angol

prédikátor tanait tanulmányozva a reformáció legradikálisabb irányzatát képviselte, az 1550-es évek elején tért vissza Skóciába. Knox és radikális reformátortársainak tanításai gazdag táptalajra találtak Skóciában, különösen az anglicizáltabb Skót-alföldön. A Protestáns Liga rohamosan növekvő hatása megállíthatatlan volt: Stuart Máriának és francia tanácsadójának 1560-ban el kellett hagyniuk Skóciát. Visszatérése után 1561 és 1567 között a skót belpolitika fő törésvonala a vallási konfliktus volt és az erőegyensúly fokozatosan Knox irányában tolódott el. Stuart Mária végleg 1568-ban hagyta el Skóciát, Angliába menekült, ahol 1587-ben kémkedés vádjára miatt végül is lefejezték. Kiskorú fiát, VI. Jakab néven, 1568-ban Skócia királyává koronázták, ezzel Skócia presbiteriánus királysággá vált.

A legfőbb prédikátor, John Knox politikai nézetei megérnek egy rövid elemzést. Különösen érdekesek a skót nemzet sorsának jövőjét elemző nézetei annak függvényében, amit korábban állítottunk a katolikus vallás és a középkori skót nacionalizmus összefüggéseiről. A már korábban idézett William Storrar⁸ szerint, a nemzeti öntudat Luthertől eltérően igen kis mértékben jelenik meg Knox írásaiban: "A keresztény nemzet víziója Knoxnál nem kapcsolódik a nemzet politikai történetéhez és annak dicsőséges múltjához. A prédikáció példázatai szigorúan a bibliai példákhoz, azaz Izrael népének a harcaihoz nyúlik vissza, teljesen elfeledve a dicsőséges skót múltat és főleg a függetlenségi háborúk korát. Összességében Knox tanítása elsősorban csak teológiai volt, semmiféle nemzeti tartalommal."

Az amerikai történész, Arthur H. Williamson⁹ még tovább megy Knox prédikációinak elemzésében, szerinte Knox, angol prédikátor társainak hatására, Skócia és Anglia egyesülését kívánta egy protestáns korona alatt. Ezek az angol hitvitázok azt gondolták, hogy Angliának bibliai küldetése, hogy mint "szent királyság" harcoljon az "Antikrisztus", a "pápista" Franciaország és a pogány ottomán birodalom ellen. Knox ezek alapján azt is gondolhatta, hogy Skóciának részt kell vennie ebben az isteni küldetéssel bíró protestáns királyságban.

A másik fontos tényező, amely elősegítette a reformáció terjedését, az arisztokrácia földéhsége volt. Sokan azt gondolták, hogy a katolikus egyház földjeinek elkobzásakor jókora birtokokra tehetnek szert. Amint tudjuk, a feudális korban a földesúr vallása meghatározta a földjén élő parasztok vallását. Amint ezt az augsburgi vallásbékénél (1555) meg is fogalmazták: "Akié a föld, azé a vallás." Ennek megfelelően a presbiteriánus bárók nagy száma szintén erőteljesen közrejátszott a reformáció elterjedésében. Michael Lynch¹⁰ elemzése szerint, a reformáció csak egyik pillére volt a korban játszódó "hárompillérű" forradalomnak. Lynch azt állítja, hogy a protestantizmus terjedése nem értelmezhető anélkül, hogy megvizsgáljuk a nyomtatással és humanizmussal létező kapcsolatrendszerét. A tudásformák kiterjedése és hirtelen átalakulása, amely végső soron létrehozta a kulturális környezetet a reformáció kiterjedéséhez, nem mehetett volna végbe a könyvnyomtatás elterjedése nélkül. Másrészt, a kontinensről visszatérő prédikátorokat jelentősen befolyásolta a rotterdami Erasmus által megfogalmazott humanizmus eszmerendzere. Mind a humanizmus, mind a reformáció egy emberközpontú világnézetet terjesztett, ezeket a gondolatokat közvetítette az emberek tömegei felé a nyomtatott szöveg. Természetesen, a vallási tárgyú nyomtatványok mellett megjelentek a szórakoztató olvasmányok is, a kor Skóciájában az ilyen jellegű legjelentősebb művek voltak a nemzet hősi múltját ünneplő művek: Barbour *The Brus* és Blind Harry Wallace című eposza. Robert Buchanan *Históriája* és Gavin Douglas és Henryson versei is a kor ünnepelt nyomtatott szövegei voltak.

Talán a történelem szelleme Knox oldalán volt, hiszen amikor I. Erzsébet angol királynő utód nélkül halt meg 1603-ban, VI. Jakab skót királyt I. Jakab néven angol királlyá koronázták. A skót uralkodó elhagyta Skóciát és Londonba költözött, de a független Skócia fő intézményei, a parlament, az egyház érintetlenül maradtak.

A perszónalunióknak voltak pozitív és negatív oldalai is: egyrészt megszűnt az állandó skót-angol katonai konfliktus, másrészt viszont a Skóciában begyűjtött adó egy jó része Londonba vándorolt. Sok skót báró és gróf követte uralkodóját Londonba; ezzel Skócia anglicizálása új fejezetbe lépett. Skócia a nagy déli királyság egy távoli, perifériális régiójává vált, amely érdekeit alárendelte az angol érdekeknek. Jellemző módon a skót királyként Londonba távozott VI.-I. Jakab 1603 után mindössze egyszer látogatta meg szülőföldjét.

Jakab fiának, I. Károlynak uralkodása alatt kiéleződött a konfliktus a király és a parlament között mind Angliában, mind Skóciában. Skóciában a konfliktus forrása a vallás volt: a skót presbiteriánusok elutasították az egyház hierarchiáját és hittek választott vezetőik és egyházi parlamentjük (a Kirk) sérthetlenségében. I. Károly saját kezében akarta a politikai hatalmat központosítani, a parlament és a presbiteriánus egyház rovására. 1638-ban a skót egyház nyilatkozatot fogadott el, amely követelte a presbiteriánus hit és skót parlament szabadságának fenntartását. A Nemzeti Szerződés nyílt lázadás volt a király ellen. A Nemzeti Szerződés ideológiájában keveredik a presbiterianizmus szabadságeszménye a nemzeti büszkeséggel. A Nemzeti Szerződést követő háborúban igen eredményesen harcolt az "Úr serege", hiszen Észak-Anglia jelentős részét elfoglalták, sőt Newcastle stratégiai kulcsfontosságú városa is skót kézre került. A király kénytelen volt beismerni a vereségét és elfogadni a protestáns

skótok követeléseit. 1642-ben, amikor kitört a háború a király és az angol parlament között, Skócia - remélvén, hogy presbiteriánus vallásuk elterjed a Brit-szigetek egészén - nyíltan a parlament oldalán avatkozott be az angol polgárháborúba (A Dicsőséges Liga és Szerződés, 1643). William Storrar¹¹ a következőképpen elemzi a kor skót vallásos és nemzeti buzgalmát: "Skócia az 1630-as években olyan országgént lépett fel, amely különleges kapcsolatban állt a mindenhatóval. A Nemzeti Szerződés, amit a Greyfriars-templomban, Edinburghben írtak alá 1638-ban, legalább olyan fontos dokumentum a nemzetfelfogás szempontjából, mint az arbroath-i nyilatkozat, amely a skót nemzet katolikus vízióját fogalmazta meg, hiszen a skót nemzet presbiteriánus felfogását vázolta fel."

A polgárháború változó hadiszerencsét hozott. 1646-ban I. Károlyt, a skót származású Stuart uralkodót a skót parlament seregei Newarknál elfogták. Hét hónapnyi hezitálás után a skót parlament pártja úgy döntött, hogy kiadja a királyt az angol parlamentnek, ami végül is Károly 1649-es lefejezéséhez vezetett. Ezután II. Károly trónra lépésével megváltoztak az erőviszonyok, hiszen a skót parlament nem értett egyet London radikalizálódásával és kiállt Stuart uralkodója mellett; ez természetszerűleg konfliktushoz vezetett. Az ezt követő harcok az angol parlamenti seregek sikerével végződtek. Az 1650-es évek elején Cromwell elfoglalta Skóciát és katonai diktatúrát vezetett be Edinburghban. Alapjában véve a 13. század végétől, amikor is I. Edward angol király elfoglalta Skóciát, ebben az időszakban beszélhetünk először egy egységesen kormányzott Skóciáról és Angliáról. Ez előrevetítette az Egyesülési Törvény (1707) politikai realitását, amely - ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk - eltörli a skót parlamentet és jelentősen korlátozza a persbiteriánus egyház önállóságát.

A Cromwell halála utáni restauráció korában, az 1660-as években, a püspökök visszatértek Skóciába, ezáltal óvatos rekatolizáció indult meg. Ennek eredményeképpen a vallási feszültségek szinte állandóan háborús konfliktussal fenyegettek. A katolikusságát nyíltan vállaló VII.-II. Jakab uralkodása idején a protestáns párt fellázadt az ellenreformáció ellen Argyll hercege vezetésével. A felkelés elbukott ugyan, de a dicsőséges forradalom következtében a katolikus Jakabnak el kellett menekülnie és a protestáns utódlás biztosított volt Orániai Vilmos trónralépésével. A skót parlament nyíltan támogatta az új protestáns uralkodót, aki viszont ennek fejében visszaállította a skót parlament és egyház jogait. Ez azt jelentette, hogy Skócia visszanyerte relatív politikai függetlenségét 1689-ben és újra beindult a komoly törvények tárgyalása Edinburghban.

Az új rezsím korántsem volt vallásosan toleráns a főleg a Felföldön élő katolikusok iránt. Komoly atrocitások történtek a katolikusokkal szemben, a legvéresebb epizód a glencoil völgyben zajlott 1692-ben: a Macdonald kán 38 tagját lemészárolták, mivel 6 nappal a megadott határidő után fogadtak csak hűséget az új protestáns uralkodónak. A vallási türelmetlenség és terror eredményeképpen megszületett a jakobita ellenállás csírája a katolikus Felföldön. A jakobiták azt remélték, hogy a Stuartok visszatéréseével megőrizhetik ősi kelta-keresztény eredetű vallásukat és klán-rendszeren alapuló hagyományos mezőgazdasági társadalmukat a terjeszkedő alföldi presbiterianizmussal és kapitalizmussal szemben.

Skócia a 18. század elején egy minden tekintetben megosztott ország volt. Nemcsak vallásosan, hanem gazdasági értelemben is, hiszen míg a Felföld heroikusán próbálta megvédeni a klán-rendszerű földtulajdonon alapuló mezőgazdaságát, addig az Alföld jelentősebb városai, Glasgow, Edinburgh és Dundee a kiemelkedően lévő modern kapitalista gazdaság központjaivá váltak. Glasgow igen fontos kereskedelmi kikötő és bankközpont volt: a gyarmatokról érkező dohány és cukor cserélt itt gazdát és a textil- és gyapjúipar is virágzott.

Ahogy már arra korábban is utaltunk, a skót parlament és egyház 1689 után visszanyerte relatív függetlenségét. Ennek megfelelően, a skót intézmények elkezdtek Londontól eltérő speciális nemzeti érdekeiket szolgáló politikák kidolgozását. Talán a legfontosabb ilyen projekt, hogy kiszakadjanak a szűkös skót piac korlátaiból, a skót gyarmati birodalom és kereskedelmi társaság kiépítése volt az 1690-es években. A Darien gyarmati kaland, amelynek célja egy gyarmati bázis létrehozása a mai Panama területén, jól példázza ezeket az erőfeszítéseket. A Darien-expedíciót William Patterson, aki később megalapította a Bank of Englandot, vezette. A kezdeti sikerek után a darieni kolónia megbukott, főleg a gyarmatosító hatalmak ellenérzései és a kedvezőtlen természeti körülmények miatt. Az I. Vilmos által - aki a perszonálunió miatt skót uralkodó is volt! - vezetett angol korona mindent megtett, hogy megakadályozza a skót gyarmati program sikerét, egyrészt blokkolta bármilyen, a kontinensről érkező anyagi segítség megérkezését, amely finanszírozta volna az expedíciót, másrészt nem akadályozta meg a spanyol katonai akciót, amely a spanyolok abbóli félelméből fakadt, hogy a skótok esetleg mint gyarmati vetélytársak jelennek meg Latin-Amerikában. A "darieni kaland", amely felemésztette az ország szabad tőkéjének nagy részét, nemcsak a gazdagabb polgárokat, hanem a skót társadalom szinte minden rétegét sújtotta, hiszen egyrészt sok kiserésztényes is finanszírozta az expedíciót, másrészt pedig az azt követő gazdasági recesszió minden polgárt érintett. A gazdasági nehézségek idején, amit közvetlenül az ellenséges angol politika is okozott, felerősödtek a nemzeti érzelmek. A nagy kérdés az az volt, hogy vajon Skócia megmarad-e egy szegény északi periferiális állammak, vagy valamiféle értelmes kompromisszumot

sikerül kötni a déli "nagy szomszédal". Az esetleges egyesülésről a tárgyalások 1702-ben kezdődtek meg a két parlament között, de igazából nem jártak sok eredménnyel. Sőt 1703-ban és 1704-ben olyan törvényeket hoztak Edinburghban, amelyek egyesüléellenesek voltak és független skót külpolitikát sejtettek. A westminsteri angol parlament is hozott ebben az időben - főleg gazdasági jellegű - skótelles törvényeket. Ennek ellenére, hosszú tárgyalások után 1707-ben mind a két parlament ratifikálta az Egyesülési Törvényt (Act of Union). Jól jelzi a skót társadalom megosztottságát az Egyesülési Törvény ügyében az, hogy amíg a parlament ratifikálta a jogszabályt, Edinburgh utcáin angolelles utcai tüntetések folytak. Ennek fényében a szerződés társadalmi elfogadottsága és legitimációja legalábbis kérdéses volt.

Az Egyesülési Törvény garantálta három igen fontos skót intézmény - pénzverés/saját pénz joga, a különböző hagyományú, római jogi alapú, skót jogrend és a skót presbiteriánus egyház - továbbélését. Azonban az önálló skót parlamentet megszüntették, ehelyett a skót képviselők számára 45 helyet a westminsteri alsóházban és 16 helyet a Lordok Házában biztosítottak. Az Egyesülési Törvény egyik kevésbé ismert, habár politikailag igen fontos passzusa kimondja: azok a skót arisztokraták, akik nagy összegeket vesztek a Darieni-expedíció kapcsán, a már közös brit kincstárból bőséges kárpótlásban részesülnek. Sok történész szerint az angol állam tulajdonképpen ezekkel az összegekkel korrumpálta a skót politikai elit bizonyos képviselőit, hogy támogassák az Uniót.

Mindent egybevetve, talán a legfontosabb következménye az Egyesülési Törvénynek az volt, hogy Anglia és Skócia megszűnt szuverén államként létezni 1707 után, és a létrejött új szuverén államalakulatot Nagy-Britanniának hívták. Az így létrejött alkotmányos rend, noha az 1997-es devolúciós törvény hatásai következtében jelentős változásokkal, a mai napig dominálja a skót-angol viszonyrendszert.

Ezt, mármint Skócia államiságának megszűnését, azért fontos hangsúlyozni, mivel, ahogy azt már korábban jeleztünk, a skót nacionalizmus korábbi kulcsfontosságú dokumentumai - az arbroathi nyilatkozat (1320) és a Nemzeti Szerződés (1638) - mind az önálló államiság kontextusában fogalmazták meg a skót nemzet kontúrjait. Ebben az új szituációban, államiság hiányában, a skótoknak újra kellett fogalmazniuk nemzeti identitásukat az új állam, Nagy-Britannia keretei között. Ez a kihívás, ahogy a következőkben is látni fogjuk, sok skót számára megoldhatatlan feladatnak bizonyult.

Az Egyesülési Törvény megítélésében természetesen igen ellentmondóak a vélemények. Ezt illusztrálódó, három ismert szerző, David McCrone¹², Paul H. Scott¹³ és William Storrar¹⁴ értékelését idézem röviden: "Kétségtelen tény az, hogy Skócia független »civil társadalomként« és »nemzetként« élte túl az Uniót, sőt a különbözőség érzése inkább nőtt, mint csökkent az angolokkal szemben. " (David McCrone)

"Itt az ideje, hogy kimondjuk: az Egyesülési Törvény nem egy bölcs államférfiúi tett vagy egy haladó szellemű kereskedelmi egyezség volt, hanem egy jól kitervelt és kegyetlen diktátum, amit egy nagy ország erőltetett rá egy kis országra, amikor az különösen védtelen volt." (Paul H. Scott)

"1707-ben mind az egyház, mind a nemzet azt gondolta, hogy az Egyesülési Szerződés biztosítja a protestáns kormányzást és egyházi szabadságot, és ebben a keretben a Kirk (a skót nemzeti egyház - *a szerk.*) képes biztosítani a nemzet autonómiáját és megvédeni érdekeit." (William Storrar)

A pozitív vélemények az Unió gazdasági előnyeit hangsúlyozzák - szabad kereskedelem Angliával, bejutás a hatalmas gyarmati piacokra, a darieni bukás kárpótlása - és kiemelik: Skócia megtudta tartani civil társadalmának legfontosabb intézményeit és szembesült a fejlettebb déli szomszéd progresszív társadalmi és politikai rendszerével. Míg a kritikai vélemények szerint, a kevésbé versenyképes skót ipar számára káros volt a szabad verseny és az ipari forradalom, a kapitalizáció a független Skóciában csak bekövetkezett volna. Így a sikeres kapitalista fejlődést nem lehet kizárólag az egyesülés eredményének tekinteni. Hely hiányában, nem tudjuk mélyebben elemezni az Egyesülési Törvény kihatásait, azt azonban meg kell jegyezni, hogy Skócia gazdasági, társadalmi és politikai fejlődése új pályára került és a mai problémák sokban visszavezethetők 1707-re.

Skócia Nagy-Britanniában és az ipari forradalom

Ahogy azt több elemző is megállapítja, az Egyesülési Szerződés mint alapvető alkotmányos dokumentum nem élvezte a skót lakosság nagy részének támogatását, inkább tekinthető a két ország földbirtokos arisztokráciája kiegyezésének. Ennek megfelelően, az aláírást megelőző és az azt követő évtizedben szinte állandósultak az alulról jövő, Uniót támadó mozgalmak. Ian O' Bayne¹⁵ szavaival élve: "Lockhart¹⁶ gróf a példaképe volt az Unió-ellenes mozgalomnak

Skóciában. Rendelkezésünkre álló dokumentáció bizonyítja, hogy a vidéki Skócia szinte minden szegletéből érkeztek az antiunionista petíciók a skót parlamentbe az egyesülési vita során, emellett Glasgow-ban és Edinburghban szinte állandósultak az utcai megmozdulások, és az sem volt ritka, hogy az utcán szimbolikusan elégették a dumfries-i szerződést (a dumfries-i szerződést a 12. században kötötték; e szerint Skócia királya hűbéresküt tett Anglia királyának - *a szerk.*)."

Nemcsak az 1715-ös és 1745-ös jakobita felkelések, amelyek részben vallásos és dinasztikus okokra vezethetők vissza, hanem a szinte állandósuló gazdasági nézeteltérések a só- és italadó körül legalábbis kérdőjelessé tették az Unió jövőjét. A jakobita felkelések történeti értékelései, hasonlóan az Egyesülési Szerződés elemzéseéhez, igen ellentmondásosak, ezek még ma is heves érzelmeket váltanak ki a skót politizáló elit egyes csoportjaiban. Itt, a tanulmány kereteinek vége miatt, nagyjából elfogadhatjuk Tom Nairn¹⁷ értékelését, miszerint a jakobita felkelések se nemzetiek nem voltak a mai értelemben, sem angol-skót katonai konfliktusok, inkább a felföldiek elkeseredett kísérletei, hogy megmentse a hagyományos klán-rendszerű társadalmukat a modernizáció szökőárja ellen. A Stuartok csak kihasználták az elkeseredés e nagy hullámzásait saját dinasztikus céljaikra. Persze, ez a megállapítás sem mentheti fel az angol-skót alföldi hadseregeket azon szörnyű atrocitások elkövetése alól, amelyeket a cullondeni csata (1745) és azt követő "tisztogatások" (*clearances*) idején követtek el. A klánokat lefegyverezték, hagyományos szimbólumaikat, pl. a kockás szoknyát és a dudát betiltották, és talán a legnagyobb csapás a hagyományos földtulajdonlás eltörlése volt. Lassan, de biztosan a kapitalista mezőgazdaság megvetette lábát a skót Felföldön és az egykori klántagok bérlőkké váltak. A klán-rendszeren alapuló bírósági és közigazgatási rendszert is felváltotta a modern közigazgatás és bíróságok világa.

Az alföldi presbiteriánusok, azon szilárd meggyőződésüktől hajtva, hogy a felföldiek kelta kultúrája és katolikus vallása a fejlődést akadályozza, mindent megtek, hogy elérhetővé tegyék a "haladás gyümölcseit" a barbár Felföld lakosainak. Ez gyakorlatban a hittérítők és angol nyelvű tanárok megjelenését jelentette a Felföldön, amely végső soron felgyorsította a hagyományos gael kultúra hanyatlását.

Mindezt figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a katonai erőszak, a politikai és kulturális kampány a felföldi életmód, kultúra és nyelv ellen a terület radikális elnéptelenedéséhez vezetett. A "tisztogatások" időszakában több száz ezer felföldi választotta az emigrálást, ekkor alakult ki a mai Kanada, Ausztrália és Új-Zéland igen jelentős skót diaszpórája. Ezek az igen erős "újvilági" diaszpórák fontos szerepet játszottak a skót nacionalizmus 1960-as évekbeli újjáéledésében. A kelta-felföldi kultúra elvesztése csak jóval később, az 1820-as években, Sir Walter Scott munkássága eredményeképpen vált a skót nemzeti lélek részévé. Scott a távoli és nem is olyan távoli dicsőséges múltat tette közösen megélhető nemzeti történelemmé, így módon a felföldiek mint a skót történelem nagyjai dicsőültek meg.

A heroikus múlt és a vadregényes skót vidék felmagasztalásának műfaja a kailyard volt a 19. század utolsó harmadában. A műfaj John Watson, S. R. Crockett és J. M. Barrie idejében, 1880 és 1914 között virágzott. Mint annyiszor a skót múlt eseményeinek a megítélésakor, igen eltérők a vélemények a kailyard megítélésakor is. Néhányan, mint D. McCrone¹⁸ elítéli mint kulturális "degenerációt", mások, mint William Donaldson¹⁹ felhívják arra a figyelmet, hogy a rossz minőségű kailyard irodalmat főleg az újvilági skót diaszpórák fogyasztották, akiknek egy igen leegyszerűsített, de megfelelően romanticizált Skócia képre volt szükségük és Skóciában magában igen kevesen olvasták ezeket a kiadványokat. Ezzel ellentétben, Skóciában igen fejlett sajtó létezett ebben a periódusban, több mint 200 hetilapot tartottak számon, és ezek igen fontos közéleti szerepet töltek be.

Erre az időszakra már kialakult a brit identitás szupremáciája és igazából nem volt fontos az Alföld és a Felföld különböző hagyományai. Az elmosódott, de romanticizált múlt egyesítette a nemzetet a brit jövő felé. Az a tény, hogy a brit királyi család skót szoknyában jelent meg az 1822-es edinburghi látogatása egyik közszereplésén, jelezte: a skótok britté váltak. Sir Walter Scott ünnepelt regénye, a Waverley (1807) az 1745-ös jakobita felkeléseket követő zűrzavaros időköt mutatja be. Ezzel a történettel, a szerelem, háború, heroizmus és történelmi gyűlölet sodró egyvelegéből alakult ki a Scott által létrehozott romantikus történelmi regény műfaja. A regény vége a valóság tükréként leírja a jakobita háborúk tragédiáját: a hívó jakobita főhős egy boldog házasságba menekülhet, ha feladja politikai nézeteit, de ennek fejében végig kell néznie legjobb barátja kivégzését, akit hithűsége miatt taszítanak a halálba. Szimbolikus értelemben valahogy Skócia is így válik Nagy-Britannia részévé. Ahogy ezt Graeme Morton²⁰ éles szavai is illusztrálják: "Skócia írástudói megfosztották országukat saját történelmétől. Anglia inkább a modernitást jelentette számukra, mintsem az elnyomó centrumot. Így vált az angol történelem a brit Whig identitás alapjává, amelyet a skót írástudók csak maguk képére formáltak."

A polgárháborúk, a tömeges elvándorlás és az Unió jövőjét illető kétségek elhalása után, Skócia egy új kor hajnalára ért a 18. század közepe felé. Az 1750 és 1850 között eltelt évszázadban teljesen átalakult a skót politikai, gazdasági és kulturális térkép. Skócia az ipari forradalom ütőerén helyezkedett el, a dohány- és textilkereskedelem, a szénbányászat, az acél- és hajóépítő ipar, a szövőipar mind fantasztikus sebességgel fejlődtek. A hirtelen industrializáció eredményeképpen felemelkedő skót ipar munkaerőigényét a helyi piac nem tudta kielégíteni. Ebben az időszakban tömegesen megjelenő katolikus ír munkaerő gazdasági szükségsszerűség volt.

Nem csak az iparosodás, hanem a társadalom- és természettudományok területén is világszinten kiemelkedő volt a skótok szerepvállalása. A skót felvilágosodás szerzői, Adam Smith, Adam Ferguson és David Hume szinte teljesen átalakították a társadalomtudományok helyzetét. Habár a közvetlen hatásuk életükben nem volt jelentős, köszönhetően éles nézeteiknek a vallás tekintetében, amelyek nem feleltek meg koruk világnézetének. Smith piacelmélete a mai napig is egyik legfontosabb alapja a liberális gazdaságtannak, míg Hume ontológiai szkepticizmusa a reneszánszát éli napjainkban.

Horkay-Höcher Ferenc²¹ érdekes elemzést közöl a skót református egyház és felvilágosodás kapcsolatrendszeréről, amely szerinte inkább volt komplementer, mint antagonisztikus. Míg a francia felvilágosodás vegytisztán vallásellenes volt, ahogy ez látható pl. Voltaire Candide című művében, addig a skót felvilágosodás alaptételeit sokszor teológiai vagy teológiai jellegű művekben fejtették ki. Míg a francia kontextusban a katolikus egyház az "ancien regime" bástyájának számított, addig a skót presbiteriánus egyház a fejlődés és polgárosodás patrónusa volt. Talán a felvilágosodás filozófiája és a protestáns teológia közötti elmosódó határokat legjobban Francis Hutcheson munkássága illusztrálja. Hutcheson teológusként tanult, később rövid ideig gyakorolta hivatását, majd 1729-ben a glasgow-i egyetem morálfilozófiai professzorának nevezik ki. Műveinek nagy része a morálfilozófia és teológia határvidékén mozog, tanítványainak nagy része később a brit államiség és kapitalista fejlődés szószólójává vált a 18. század második felében.

Ebben az időszakban alapozódtak meg a ma már méltán híres skót műszaki tudományok is. A két legfontosabb találmány, James Watt gőzgépe és John Macadam modern burkolatú országútja, jelentőségük túlmutat Skócia határain. Valójában kulcsszerepet játszottak a kapitalizmus globális térnyerésében.

A skót nacionalizmus szempontjából ez az időszak a nagy változások kora volt, az Angliával kötött házasság gazdasági előnyei nyilvánvalóak voltak, nem volt szükség semmiféle nacionalista hangulatkeltésre. A skótok mint igazi racionalisták és haszonelvű protestánsok, költség-haszon számítások alapján az előnyösebb brit identitást választották. A skót részvétel a gyarmati adminisztrációban és hadseregben jóval nagyobb volt részarányosan, mint az angol, emellett a hasonló protestáns hit is sokban segítette az egység és közösség érzésének kialakulását angolok és skótok között. Míg a kontinensen romantikus értelmiségiek a nemzetépítés programját hirdették, addig a skót értelmiségiek univerzalista és nemzetek feletti problémákkal foglalkoztak. Tom Nairn²² a következőképpen írja le ezeket a folyamatokat: "Összességében a »skót« felvilágosodás egyáltalán nem volt nemzeti, azaz skót, inkább az Unió későn érő gyümölcseiből táplálkozott. Egy jóval nagyobb léptékű színpadon egy kiterjedtebb és műveltebb közönségnek szánták. Meglepően mentes volt a nacionalizmustól - így az utca emberétől -, feltevései elvontak és univerzalisak voltak, így végső soron a szellemi Olümposz szférájában mozgott."

A már korábban tárgyalt regionális különbségek az Alföld és Felföld között még mélyebbé váltak ebben a periódusban. A fent említett gazdasági, politikai és társadalmi modernizációs folyamatok főleg az Alföldön koncentrálódtak, még pontosabban Közép-Skóciában. A monokulturális felföldi mezőgazdaság különösen érzékeny volt a természeti csapásokra és a kedvezőtlen domborzati és éghajlati viszonyokra. Néhány évben a felföldi lakosság pusztta fizikai túlélése is veszélybe került. A burgonya, amely a felföldi étkezési kultúra alapját képezte, különösen érzékeny volt a kedvezőtlen időjárásra. Ha a burgonyatermés elpusztult, kitört az éhínség a Felföldön, mint Argyllban 1833-ban vagy a Felföld nyugati részén 1836-37-ben.²³ 1842 után, amikor Albert herceg első vadászútján járt a Felföldön, a valaha sűrűn lakott Felföld egy kopárságában és elhagyottságában gyönyörű vadászterület volt, kitűnő terep egy királyi nyaraló (Balmoral) építésére.

Az 1750 és 1850 között eltelt 100 évben a skót nemzet sorsa a többnemzetiségű brit államhoz kapcsolódott. Ez a helyzet egyrészt különbözött a kontinens nyugati részének nemzetektől, amelyek többé-kevésbé homogén nemzetállamaikhoz kapcsolódva fogalmazták meg állampolgárságon alapuló nemzettudatukat, másrészt Közép-Kelet-Európa nemzetektől is, amelyek államiség hiányában kulturális, nyelvi és etnikai alapon fogalmazták meg nemzeteik kontúrjait. A skót kísérlet, amit Graeme Morton²⁴ "unionista nacionalizmusnak" hív, teljesen különbözött például az ír nemzetépítő projekttől, amelynek etnikai, kulturális és nyelvi komponense sokban emlékeztet a közép-kelet-európai

nemzetek modelljére. A skót nacionalizmus különlegessége abban állt, hogy Európa egyik legidősebb nemzetét, amely függetlenségéért harcolt évszázadokon át, nem érintette meg a tömegnacionalizmus és nemzeti önrendelkezés eszméje, ehelyett a brit birodalom által nyújtott jólétet választották. A skót különbözőség szimbólumai, ahogyan ezt korábban láttuk, a brit birodalom jelképeivé váltak. A brit birodalom gazdasági és katonai sikerei, a közös protestáns vallás és a skót nemzeti intézmények - egyház, jogi rendszer és oktatás - relatív függetlensége voltak azok a faktorok, amelyek az "unionista nacionalizmus" megerősödéséhez vezettek.

A skót munkásmozgalom kezdetei és a skót nacionalizmus

Az 1750 és 1850 közti periódus, amikor a modern, ipari Skócia gazdasági és társadalmi rendszere kialakult, fontos volt több szempontból is. Az egyik ilyen szempont az volt, hogy ekkor alakult ki a tömeges munkásosztály Skóciában, s így a skót társadalom szerkezete alapvetően megváltozott. A rohamosan növekedő urbanizációs ráta, a tömeges ír-katolikus migráció és az ipari forradalom mélyenszántó változásai jelezték azt a koordinátarendszert, amiben kialakult a skót munkásosztály. Glasgow volt az a város, ahol az ipari munkásság legjobban koncentrált, de Edinburgh, Aberdeen és Paisley is olyan települések voltak, ahol jelentős számú munkás élt. Ennek megfelelően, azaz a munkásság korai tömeges megjelenése miatt, Skócia azon központok egyike volt, ahol legkorábban megjelent a szervezett munkásmozgalom. Már 1792-ben megjelentek az első, a jakobinus Franciaország hatása alatt álló szervezett csoportok. A legfontosabb korabeli csoportosulást Az Emberiség Skót Barátai néven jegyezték. A mozgalom fő célja a választójog kiterjesztése volt. Követőik száma alacsony volt, és főleg kispolgári és kézműves rétegekből került ki.

A 19. század első évtizedeiben jelentkező chartista mozgalom sokkal nagyobb társadalmi befolyással rendelkezett, 1839-es petíciójukat, amely általános választójogot követelt, több mint 1 200 000 (!) ember írta alá. A nacionalizmus szempontjából azonban a skót chartista mozgalom egyáltalán nem használta fel a dicsőséges skót történelem adta mozgósító erőt. Sőt, politikai kiáltványaikban a politikai szabadság példaként az angol történelemből származó Magna Charta (1217) dokumentumot hozták fel az arbroath-i nyilatkozat (1320) helyett.

T. C. Smout²⁵ a következőképpen értékeli a skót chartista mozgalmat: "Elég furcsa az a tény, különösen ha figyelembe vesszük hogy a Népek Tavaszának szelei fújtak a kontinensen az 1840-es években, hogy a nacionalizmus sohasem volt integráns része a skót chartista mozgalomnak."

A 19. század közepén, amikor egyrészt a chartista mozgalom népszerűsége letűnően volt, másrészt az 1832-es Skót Reformügyi Törvény jelentősen kiszélesítette a választójogot, a skót szervezett munkásmozgalom, amely sohasem volt radikális, hanem inkább reformista, haladva fontoló és alkotmányos, a Liberális Párt alkotmányos reformerei felé fordult, akik akkoriban nagy többségben voltak a westminsteri parlamentben. A második és harmadik Skót Reformügyi Törvény, amit 1868-ban, illetve 1884-ben hoztak, nagymértékben bővítették a választójogot és Európában egyedülálló szociális rendelkezéseket tartalmaztak. A skót munkásmozgalom és Liberális Párt közötti stratégiai kapcsolatot, amely esélyt adott az igazi előrelépésre a szociális kérdésekben, T. C. Smout "proletár liberalizmusnak" nevezi. A harmadik reformtörvény hozta létre a Skóciát felügyelő miniszter posztját is. Ez a lépés jelentősen bővítette a lobbizási lehetőségeket a speciális skót érdekek ügyében a westminsteri kormánynál és parlamentnél.

Megemlítendő az a tény, hogy a "proletár liberalizmus" mozgalma szimpatizált a kontinens nemzeti mozgalmaival. Például, John McAdam, a korábbi chartista, tömegrendezvényeket szervezett ezen mozgalmak támogatására. McAdam közeli barátja volt többek között Garibaldinak, Mazzininak és Kossuthnak. Azt gondolta, hogy a nacionalizmus hasznos eszköz lehet a munkásmozgalom kezében a kapitalisták elleni harcban és a szocializmus és nacionalizmus ideológiája jól megfér egymás mellett ezekben a harcokban. Ennek megfelelően McAdam megpróbált létrehozni egy Wallace-émlékművet Stirlingben, elérte azt, hogy Garibaldi, Mazzini, Kossuth és Louis Blanc is támogassa tervét. 1859-ben, amikor Kossuth, a levert magyar nemzeti mozgalom vezetője, Glasgow-ban járt, tíz és tízezernyi skót munkás ünnepelte őt. 1863-ban, amikor Garibaldi tervezett skóciai útja elmaradt, több mint 200 000 (!) csalódott munkás igényelte vissza jegyeik árát.

Az 1870-es és 1880-as években, amikor is a Gladstone vezette Liberális Párt Önrendelkezést mindenkinek! kampánya csúcspontjára ért, Skóciában is igen népszerű volt ez a program. Azonban az ír kérdés bonyolódása miatt lekerült a napirendről a skót önrendelkezés kérdése. Az ír nemzeti mozgalom radikalizálódása megijesztette az unionista nacionalista skót középosztályt, melynek érdekeit kiszolgáltatta a brit államiság. Más szóval, a brit birodalom által nyújtott gazdasági és politikai kedvezmények elvesztésétől tartottak. Ezek az éles ellentétek a Liberális Párt

szakadásához vezettek: Joseph Chamberlain 1886-ban létrehozta a szakadár Liberális Unionista Pártot. Később, 1912-ben ez a pártalakulat beleolvadt a Konzervatív Pártba, az új párt neve Unionista Párt lett. A Liberális Párt egyeduralma már 1886-ban elkezdett olvadni, míg 1880-ban a skóciai szavazatok több mint 70,1 százalékát nyerték el, addig 1886-ban már csak 53,6 százalékot kaptak. Nagyjából azt mondhatjuk, hogy 1886-ra véget ért a proletár liberalizmus korszaka Skóciában.

A kor nacionalista aktivistái között sok volt a presbiteriánus pap akik központi szerepet játszottak a Liberális Párt Önrendelkezést mindenkinek! kampányában. A Nemzeti Szövetség a Skót Jogok Érvényesítéséért nevű mozgalom alapító tagjai között sok egyházi ember volt, pl. James Begg, emellett a legnagyobb pártok is képviseltették magukat, James Grant a Liberális Pártot, míg Duncan McLaren a Konzervatív Pártot. A mozgalmat 1853-ban alapították, azonban céljaik és eszközeik igazából nem haladták meg a Liberális Párt Önrendelkezést mindenkinek! kampányát. A másik lobbycsoport, amely a skót önrendelkezés kérdését tűzte a zászlajára a Liberális Párt mozgalmán belül, a Skót Önrendelkezési Egylet volt. A harmadik reformtörvény rendelkezései nagyjából ki is elégítették e mozgalom igényeit. Összességében a skót önrendelkezési csoportok, amelyek főleg a Liberális Párt kampányán belül tevékenykedtek, elérték, néhány eredményt, pl. a skót képviselők számát Westminsterben 58-ról 72-re emelték vagy újra létrehozták a Skóciáért felelős miniszter posztját, amit 1745-ben a jakobita felkelés leverése után töröltek el. Ennek ellenére, az ír kérdés problematikájához képest másodrangúvá vált Skócia ügye és a Liberális Párt visszaesése is megkezdődött 1886-ban.

A Liberális Pártot, amely a szavazatok többségével rendelkezett szinte az egész 19. század folyamán, komolyan megrázta egyrészt a pártszakadás, másrészt a jelentkező új baloldali politikai formációk (Skót Munkáspárt, Független Munkáspárt) megerősödése. Ezek az új pártok a munkásszavazatok jó részét megszerezték a Liberális Párt elől. Ezek között a körülmények között nem meglepő az a tény sem, hogy a skót önrendelkezés ügyét 15-ször tárgyalta a westminsteri parlament, sőt 4-szer még törvényjavaslatot is beterjesztettek 1889 és 1914 között, de igazából reális politikai esély nem volt ezeknek a kezdeményezéseknek a keresztülvitelére. A Liberális Párt visszaesése, amely sokáig a skót önrendelkezés bajnokaként tündökölt, negatív kihatással volt a skót nacionalizmus ügyére is.

Ugyanakkor a skót szervezett munkásmozgalom, amely sok tekintetben a proletár liberalizmus hagyományainak folytatójaként lépett fel, részben átvette az önrendelkezés ügyének képviselőit is. Keir Hardie, aki 1888-ban megalapította a Skót Munkáspártot, sokáig a Skót Önrendelkezési Egylet alelnöke volt. A skót munkásmozgalom nem volt egységes a 19. század második felében, sok kis csoportosulás eltérő ideológiai háttérrel vett benne részt. Ezt a mozgalmat a legnagyobb jóindulattal sem nevezhetjük egységes ideológiával fellépő modern forradalmi tömegpártnak. A Felföldön 1855-ben hozták létre a Földművesek Pártját. Ez a nagyjából agrárszocialista csoportosulás a nagy fölbirtokosok uralmának megtörését és földosztást szeretett volna elérni. Mivel a már korábban említett harmadik reformtörvény kielégítette a párt igényeit, ezért 1892-ben csatlakoztak a Liberális Párthoz. A párt aktivistái közül többen feltűntek más skót baloldali mozgalmakban is. A bányász háttérből jövő Keith Hardie a Skót Munkáspárt megalapítása után, 1893-ban a - R. G. Cunninghame, Gavin B. Clark, John Ferguson és Robert Smillie részvételével - létrehozta a Független Munkáspártot, amely később, 1895-ben Bradfordban a Skót Munkáspárttal egyesülve, Brit Munkáspárttá alakult. A skót baloldal sokszínűségére jellemző a négy alapító tag ideológiai háttere; amint azt már említettük, Keir Hardie bányászcsaládból származott, Gavin B. Clark a Földművesek Pártjából, John Ferguson az Ír Nemzeti Ligából és Robert Smillie pedig a Lanarkshire-i bányász szakszervezetből érkezett. Talán a legkülönösebb alapító tag R. G. Cunninghame Graham volt. Ez a liberális beállítottságú gróf és az Észak-nyugat-Lanarkshire körzet parlamenti képviselője Londonban vált szocialista érzelművé. Sokkal később, hosszú szünet után 1928-ban tért vissza a skót politikába, a Skót Nemzeti Párt alapító tagjaként. Az I. világháború vége utáni választásokon tört át először a Brit Munkáspárt Skóciában a szavazatok 22,9%-ának elnyerésével. Az igazi áttörés 6 évvel később következett be, amikor Ramsay Macdonald, egy skót és a Független Munkáspárt alapító tagja, alakíthatott kisebbségi kormányt. Külön figyelemre méltó az a tény, hogy a Brit Munkáspártban a kezdetektől fogva igen erős volt a skót befolyás. Ha a ma Munkáspártjára gondolunk, továbbra is igaz ez az állítás, hiszen a volt védelmi miniszter Robertsonnak, a külügyminiszter Cooknak, a pénzügyminiszter Brownnak, sőt maga Blair miniszterelnöknek is vannak igen erőteljes skót kapcsolódásai. Ennek eredményeképpen a Brit Munkáspárt viszonya Skócia önrendelkezésével kapcsolatban a mai napig is igen összetett.

Összegezve, a Liberális Pártnak, mint a skót önrendelkezés szószólójának, lassú visszaesése lehetővé tette a skót munkásmozgalom számára, hogy átvegye az önrendelkezési mozgalomban a központi szerepet. A brit munkásmozgalom igen erőteljes skót komponense is erre predesztinálta a mozgalmat. A kezdeti évek ideológiai eklekticizmusa után kikristályosodott a brit munkásmozgalom ideológiája és az önrendelkezési problémáról megfeledkezve, egyre inkább a szociális kérdések felé fordult a Brit Munkáspárt. 1906 és 1922 között, igen megerősödött a szocialista mozgalom. Skócia, figyelembe véve régi szocialista hagyományait, ennek a

megerősödésnek a motorja volt. Glasgow, a Clyde-parti "vörös metropolis" volt a legnagyobb mértékben a Munkáspártra szavazó brit város. 1906-ban a szavazók mintegy 42%-a szavazott a Munkáspártra. Emellett Glasgow a szocialista mozgalom oktatási és kulturális központja is volt. A Munkás Oktatási Szövetség esti iskoláiban több ezer munkás művelődött. John MacLean volt talán a legismertebb előadó, az ő előadásai eredményeképpen sok fiatal skót lett később a Brit Munkáspárt aktivistája. A Tom Johnston által szerkesztett Előre független marxista magazin a Független Munkáspárt szócsövének számított. Ezen tendenciák ellenére, a skót munkásosztály igen messze állt az ideológiájában a tisztán marxista tömegtől, amely bízott a szocialista forradalom közvetlen kitörésében. Ezt a szituációt jól jellemezte az I. világháború kitörésének fogadtatása a munkásság körében. Habár a skót szocialista vezetők, Keir Hardie, Ramsay Macdonald, Tom Johnston és John Maclean megbélyegezték a háborút mint "kapitalista háborút", a II. Internacionálé 1913-as bázeli határozatát követve, a skót munkások tízezrei álltak be önkéntesként a frontra induló brit seregekbe.

Ahogy a háború elhúzódott és borzalmaival szembesült, mind a hadseregnek mind a hátszág társadalmának a kezdeti megrendíthetetlen optimizmusa elpárolgott. Ezt jelezte, hogy a társadalom vagy apátiával, vagy esetenként hangos háborúellenes tiltakozásokkal fogadta a frontról érkező újabb és újabb veszteségek hírért. Skóciában 1915 és 1919 között szinte állandósultak a háborúellenes utcai megmozdulások, noha ezek nem veszélyeztették a fennálló politikai rendet. A legradikálisabb megmozdulás Glasgowban 1919 januárjában történt. A George téri lázadás ereje láttán több szocialista vezető reménykedett a forradalom teljes győzelmében. Ugyanakkor a valóságban a skót szervezett munkásság még az általános sztrájk kihirdetését sem érte el. T. C. Smout²⁶ a következőképpen értékeli a glasgow-i lázadást: "Az a kezdettől világos volt, hogy Glasgow nem Pétervár, sem Berlin, és nem is lehetett az. Az egyetlen olyan vezető, aki ideológiailag képes lett volna vezetni egy forradalmat, az John Maclean volt, azonban egyrészt nem állt semmilyen erős párt mögötte, amely vezethette volna a forradalmat, másrészt a háború alatt hosszú időt töltött börtönben bujtogatásért."

Anélkül, hogy túlértékelnénk a munkásmozgalom előretörését Skóciában, megállapíthatjuk, hogy a szocializmus eszméje igencsak megerősödött ebben az időszakban. Ezt bizonyítják az 1922-es általános választás eredményei is.

A nacionalizmus szempontjából a munkásmozgalom hagyományos önrendelkezési ideológiája mellett az ír munkástömegek kooptálásával az ír nacionalizmus különböző irányzatai is megjelentek a skót baloldalon. Az ír munkások azért is léptek be a Brit Munkáspártba, mert az támogatta a katolikus iskolák állami támogatásához jutásának elvét. Szimbolikus az, hogy a glasgow-i születésű ír John Connolly volt az 1916-os dublini Húsvéti Felkelés egyik vezetője. Connolly terve egy olyan szocialista Ír Köztársaság megalapítása volt, amely független lett volna Nagy-Britanniától. Valami hasonlót tervezett Skóciában John Maclean is. Még ha ezek a tervek nem is valósultak meg, a skót munkásmozgalom mint a skót és ír érdekek védőjeként jelent meg a brit politikában.

Ahogy azt már korábban is jeleztük, a szervezett baloldal jó néhány csoportja a Független Munkáspárttól a Skót Szakszervezetek Szövetségéig támogatta a skót önrendelkezés gondolatát. Például Roland Muirhead, egy szocialista érzelmű üzletember, akinek jó kapcsolatai voltak a Liberális Párttal és a Független Munkáspárttal is, 1918-ban megkísérelte újjáéleszteni a Skót Önrendelkezési Egyletet, amely, ahogyan már arra utaltunk, a 19. században nagy népszerűségnek örvendett és szinte minden nagy pártban voltak támogatói. Az Egylet megerősödését jelzi, hogy 1922-ben a 29 skót munkáspárti képviselőből 26 támogatta a skót önrendelkezési kampányt. Ennek ellenére, 1924-ben, amikor a Brit Munkáspárt először vált kormánypárttá, leszavazták az önrendelkezési előterjesztést. Ettől kezdve a Munkáspárt főleg a munkásosztály szociális helyzetének javítására koncentrált és megpróbált gazdaságpolitikai kiutat keresni a kapitalizmus ciklikus recessziójából, ami 1929 és 1933 között csúcsosodott ki. Értelemszerűen ebben az időszakban az önrendelkezés elve másodrangú szerepbe kényszerült. A skót nacionalizmus szempontjából a közösen megvívott háború emléke és a jóléti állam kiépítésének programja a gazdasági válság idején kifogta a szelet a nacionalizmus vitorlájából. A skótok nem tagadták meg skót identitásukat, de a többszintű identitásuk tekintetében a brit identitás felerősödött.

A Skót Nemzeti Párt alapítása és kezdetei

Néhány baloldali értelmiségi - Roland Muirhead, Hugh MacDiarmid, R.B. Cunnugame Graham, John MacCormick - , akik látták a második Skót Önrendelkezési Egylet kudarcát, úgy döntöttek, megpróbálják újjáéleszteni az önrendelkezési mozgalmat. Ebből a célból hozták létre a Skócia Nemzeti Pártja nevű politikai alakulatot 1928-ban. Ez a párt igazából nem tekinthető modern politikai pártnak, hiszen ideológiailag meglehetősen heterogén volt és nem is intézményesült a megfelelő mértékben. Tagsága is főleg értelmiségiekből állt és a legtöbb tag más pártnak (Liberális Pártnak és a Független Munkáspártnak) is tagja volt. Éppen ezért nem meglepő, hogy a párt a

választásokon szinte semmilyen kézzel fogható eredményt nem ért el. Talán a legnagyobb sikere az volt, hogy 1931-ben Sir Compton MacKenzie-t, a párt jelöltjét, a glasgow-i egyetem rektorává választották.

A skót nacionalizmus egy másik orgánumát, a Skótok Nemzeti Ligáját 1921-ben alapította Ruaraidh Erskine. E csoportosulás ideológiáját a szocializmus és a kelta múltért érzett kulturális nosztalgia furcsa keveréke fémjelezte. A mozgalom tömegbázisa főleg a Felföldről jött, ahol a Felföldi Termőföld Egylet és a Földművelők Pártja tagságának jó része is szimpatizált a Ligával. Kelta romantikája miatt sokan azt hitték, hogy a Liga támogatja az ír nacionalizmust, így sok önrendelkezés-párti skót nem nézte jó szemmel ezt a mozgalmat. Az 1926-ban alapított Skót Függetlenség hetilap nemcsak a Skótok Nemzeti Ligájának, hanem a szélesebb értelemben vett önrendelkezési mozgalomnak is hamarosan a szócsövénévé vált. 1939-től az egyesült Skót Nemzeti Párt hetilapjává vált.

A harmadik önrendelkezést támogató párt a Skót Párt volt. Vezetői főrendiek vagy magas rangú köztisztviselők voltak, pl. Prof. Andrew Gibb, Sir Alexander McEwan és Montrose hercege. A párt ideológiája jobboldali volt, sok ponton kapcsolódva a Konzervatív Párt ideológiájához, más szóval, ebben az esetben az önrendelkezési elv furcsa módon keveredett a Toryk unionizmusával. Szerintük a devolúció elősegítette volna az Egyesült Királyság megerősödését. Azonban, minden ideológiai különbözőség ellenére, ezek a pártok John MacCormick vezetésével 1934-ben egyesültek. Az újonnan létrejött Skót Nemzeti Pártot (SNP) MacCormick ügyes politikai manőverei és pragmatizmusa tartotta egyben, hiszen az ideológiai konfliktusok igen erősek és gyakoriak voltak.

A párt devolucionista szárnyának egyik része, amely főleg a politikai spektrum jobboldaláról érkezett, óvatos előrelépést javasolt a devolúció kérdésében. A devolúció hangosabb és radikálisabb szószólói főleg baloldaltól, munkáspárti és liberális háttérből érkeztek. Ők szilárdan hittek abban, hogy az Egyesült Királyságnak igenis szüksége van egy föderális alkotmányra.

A párt függetlenségi részének egyik fele azt akarta elérni, hogy Skócia, Kanadához és Ausztráliához hasonlóan, a brit birodalmon belül domíniumi státust érjen el, míg a radikálisabb függetlenségiek egy teljesen szuverén Nagy-Britanniától független Skóciában gondolkodtak.

Az időszak politikai status quoját figyelembe véve, az SNP igazából nem bírt tömegbefolyással. A komoly politikai erő hiányában a kezdeti években a párt ideológiája fokról fokra tisztult és az 1930-as évek végére mind a bal-, mind a jobboldali radikálisok elhagyták a pártot. De a devolucionista-függetlenségi megosztás mindvégig fennmaradt. Arról sem volt megegyezés, hogy a párt stratégiaileg kövesse-e a valamikori Skót Önrendelkezési Egylet pártokon átnyúló stratégiáját, azaz fogjon-e össze az SNP politikai céljainak elérésére más pártokkal vagy sem. A MacCormick által vezetett mérsékelt szárny kereste más pártok stratégia szövetségét: 1937-ben és 1938-ban is tárgyaltak a Liberális Párttal az összefogás mikéntjéről. Az összpárti Nemzeti Konvenciót 1939-re tervezték, de az időközben kitört világháború a kezdeményezéseket megghiúsította.

A II. világháború kitörése gyökeresen átalakította azt a brit belpolitikai kontextust, ahol az SNP-nek politizálnia kellett. A párt különböző szárnyai között éles vita tört ki, hogy vajon támogassák-e vagy sem a brit állam háborús erőfeszítéseit. Egyesek azt hangsúlyozták, hogy ez a háború nem Skócia háborúja, tehát a brit kormánynak nincs joga skótokat besorozni a hadseregbe, mások szerint igenis mindenáron segíteni kell a brit kormányt, hogy legyőzze a német Antikrisztust. Néhányan (pl. R. E. Muirhead, Douglas Young és Muriel Gibson) lelkiismereti okok miatt visszautasították a sorozáson való részvételt. Ezért a brit katonai rendőrség a háborús erőfeszítések akadályoztatása címen letartoztatta őket. A párt John MacCormick vezette mérsékelt szárnya 1942-ben elhagyta a Skót Nemzeti Pártot.

Richard Finlay²⁷ szerint MacCormick távozása végső soron jót tett a pártnak, amely Robert McIntyre és Arthur Donaldson vezetése alatt érte el első választási sikereit az 1943-as, 1944-es és 1945-ös időközi választásokon. Finlay azt állítja, hogy MacCormick távozásával nagymértékben tisztult a párt ideológiája és ez vezetett a részleges sikerekhez. Története során először kezdett el politikai pártként működni az SNP. A MacCormick szárny a pártszakadás után előbb a Skót Uniót, később a Skót Szövetségi Társulást hozta létre. MacCormick korábbi nézetei alapján nem meglepő, hogy ezek a csoportok pártok feletti kampányban gondolkodtak. Nem kétséges, hogy MacCormick szerepe központi volt az SNP megalakulásában és megerősödésében, noha sokszor ellentmondásos hatással volt a párt további fejlődésére. Keith Webb²⁸ a következőképpen értékeli MacCormick munkásságát az SNP-ben: "Politikai értelemben pragmatista volt. Ha lett volna ideje a nagy politikai mozgásai között, hogy definiálja a politikát, akkor a lehetetlen művészetének hívta volna. Nem idegenkedett a nagy politikai kijelentésektől és eleme volt a nyilvánosság is, ami sokszor nem vált pártja előnyére."

Habár a háború utáni években nőtt az SNP támogatottsága, amit Robert McIntyre győzelme jelzett a motherwelli időközi választásokon 1945-ben, összességében a párt támogatottsága messze elmaradt a más nagy brit pártokétól. A háborúban azonban a skótok és angolok közös sorsa felett érzett szolidaritás, vagy más szóval a brit identitás vonzereje inkább csak erősödött a győztes háború után.

Az 1945-ös év szimbolikus volt mind Skócia, mind Nagy-Britannia számára. Nagy-Britannia egyike volt a győztes hatalmaknak. A háborús győzelem ellenére, a Munkáspárt Clement Attlee vezetésével elsöprő győzelmet aratott 1945-ben Winston Churchill felett. A Liberális Párt teljes visszaesése is befejeződött ebben az évben. A meglepő motherwelli időközi választási siker ellenére radikálisan csökkent az SNP-re leadott szavazatok száma. A munkáspárti győzelem egy új korszakot nyitott a brit politikában, a két brit közgazdász, Keynes és Beveridge által elképzelt jóléti állam felemelkedésének korszakát.

A jóléti állam építőinek fő doktrínája az volt, hogy az államnak - egy centralizált államnak - korlátoznia kellene a piac nem igazságos működését. Másképpen, az államnak olyan jóléti védelmi hálót kell létrehoznia, ami megtudja védeni a kapitalista munkaerőpiac veszteseit. A magas szintű oktatási, egészségügyi és közlekedési szolgáltatásokat szintén a jóléti államnak kellett finanszíroznia. A jóléti állam egyik fő dogmája a teljes foglalkoztatottság fenntartása volt. Az államnak nagy állami beruházások elindításával kellett a munkanélküliség ellen küzdeni és a gazdaságot élénkíteni. A jóléti állam tekintetében a vegyes - állami és magán - tulajdonlás volt a jellemző, a kulcsiparágak, mint a nehézipar, energiaipar és közlekedés állami kézben maradt.

Nagy-Britanniában a jóléti állam gazdasági célkitűzéseinek eléréséhez szükséges centralizáció már az 1920-1930-as években megkezdődött. A Nemzeti Egészségügyi Szolgálat megalapítása - amit különben Beveridge javasolt - volt az első ilyen központi lépés. Az oktatás minden szinten történő kiterjesztése az 1945 utáni periódus másik kulcsfontosságú politikája volt. E politika eredményeképpen Nagy-Britannia háború utáni oktatási térképe teljesen megváltozott. Az Attlee-kabinet még tovább mélyítette a már meglévő trendeket a jóléti állam kiépítésében. A kulcsiparágak államosítása és a jóléti szolgáltatások kiterjesztése a lakosság nagy tömegeinek támogatását élvezte. Különösen így volt a hagyományosan baloldali elhivatottságú Skóciában. A jóléti állam körüli nagyfokú társadalmi konszenzus olyan erős volt, hogy az 1950-1960-as évek Konzervatív Pártja is ezt az ideológiát követte. Jellemző módon a Toryk 1955-ben a szavazatok több mint 50 százalékát szereztek meg Skóciában.

A legfontosabb feltétel a jóléti állam létrejöttéhez a gazdasági és politikai hatalom koncentrációja volt. Természetesen indirekt módon ez azt jelentette, hogy ez nem volt kedvező koordinátarendszer a területi decentralizáció és devolúció létrehozására sem. Ez természetesen vonatkozott a skót devolúció ügyére is. A következő évtizedekben nem került napirendre a skót devolúció kérdése. Ez még akkor is igaz, ha a John MacCormick által vezetett Skót Szövetségi Társulás vezetőjeként több mint 2 000 000 (!) aláírást tudott összegyűjteni önrendelkezési petíciójához 1949-ben. Azonban sem az Attlee-, sem a Churchill-kormány nem foglalkozott érdemben a skót devolúció ügyével.

A skót lakosság optimizmusát és hitét a jóléti állam sikerességében jól mutatja Jim Sillars²⁹ emlékirata. Sillars az 1970-es években az egyik legtehetségesebb és legdinamikusabb munkáspárti képviselő volt. Látva a Munkáspárt ellentmondásos viselkedését az 1979-es skót önrendelkezési referendum körüli kampányban, Sillars elhagyta a Munkáspártot. Először a Független Munkáspártba lépett be, majd érzékelve annak gyengeségét, 1984-ben átiratkozott az SNP-be. Sillars a következőképpen emlékszik vissza apja viselkedésére, amikor az megtudta, hogy a Munkáspárt nyerte a választásokat: "Állandó kérdősködésemre, hogy mi történt, apám azt felelte: a Jó (a Munkáspárt) legyőzte a Gonoszt (Konzervatív Párt). A Munkáspárt szót apám olyan áhítattal ejtette ki, hogy meg voltam győződve, hogy ők igazán törődnek majd a munkásnéppel."

Habár 1945 és 1960 között mind a Skót Nemzeti Párt, mind a Skót Szövetségi Társulás létezett, igazából az ellenségeskedések miatt nem volt remény a skót nemzeti mozgalom egyesítésére. Sőt, habár a már említett MacCormick-féle petíció több mint kétmillió aláíróat vonzott, az SNP szavazóbázisa az 1945-ben elért 1,2%-ról 1951-re 0,3%-ra csökkent. Azt lehet mondani, hogy ebben a periódusban a Skót Szövetségi Társulás volt a legnépszerűbb önrendelkezésért küzdő politikai csoportosulás, amely képes volt tömegeket mozgósítani az ügy érdekében. Maga John MacCormick mint népszerű személyiség is sokat tett az önrendelkezés ügyének népszerűsítéséért. Jogász lévén, bíróságra cítálta magát II. Erzsébet királynőt, mondván: Skóciának előtte sohasem volt Erzsébet nevű királynője, I. Erzsébet névvel csak angol királynőt ismertek. Nyilvánvalóan az egységes brit állam szuverenitását kérdőjelezte meg ezzel a perrel. Ha megnyerte volna a precedens értékű pert, ez átvitt értelemben a brit államiságot kérdőjelezte volna meg. A pert ugyan elvesztette, de sok skót szemében MacCormick volt a morális győztes. Azt is meg kell jegyezni, hogy a per végkimenetele nem volt jogilag magától értetődő. Amint azt az elsőfokú bíró, Lord Cooper³⁰ is kijelentette: "A parlament oszthatatlan szuverenitása kimondottan angol jogelv, amelyhez hasonlót nem találunk a

skót jogban."

A másik esemény, ami felkavarta a skót közvéleményt, az a scone-i kő Westminsterből való elrablása volt. Ahogy azt már korábban is említettük, ez a kő a skót függetlenség szimbólumát jelentette, és azt még I. Edward angol király rabolta el Skóciából 1286-ban, a függetlenségi háborúk folyamán. 1950 karácsony éjjelén, 4 skót egyetemista, Ian Hamilton vezetésével - aki ma megbecsült ügyész és az SNP Európa Parlamenti képviselőjelöltje - ellopta a követ a westminsteri apátságából és Glasgow-ban rejtette el azt. A Scotland Yard mintegy 4 hónapi nyomozás után találta meg a tetteseket, de nem vonták őket felelősségre, hiszen nem akartak "mártírokat" kreálni a skót önrendelkezési mozgalom számára.

Összességében az 1945 és 1960 közötti periódusban a brit jóléti állam kielégítette a skót középosztályok elvárásait és igazából a brit államiság legitimitációja nem volt kérdéses. A Skót Szövetségi Társulás sikerei 1960-ra elhalványultak és az SNP egyfajta politikai hibernáció állapotába került.

Az újjáéledő skót nacionalizmus és az SNP választási áttörése

A politikai hibernáció hosszú évtizedei után eljött a politikai áttörés a Skót Nemzeti Párt számára: az 1974-es általános választásokon a szavazatok 30,4%-át szereztek meg Skóciában. A nagy kérdés: hogyan érhetett el az SNP ilyen nagy választási eredményt ilyen rövid idővel azután, hogy úgyszólván a skót nacionalizmus ügye szinte lekerült a brit politika színpadáról?

Hogy erre a kérdésre válaszolni tudjunk, meg kell vizsgálni a skót és brit identitás közti állandóan változó kapcsolatrendszer. Ennek a témakörnek a megértéséhez igen hasznos a Linda Colley³¹ által felvázolt modell, ami az erős brit identitás létrejöttének gyökereit vizsgálja Skóciában. Colley szerint a brit identitás megerősödését több tényezővel is magyarázhatjuk. Először is a közös nyelv és vallás élménye mindenképpen hozzájárult az angolok és skótok összetartozás-tudatának kialakulásához. A 18. század háborúi, amelyek a közös "pápista" ellenség, Franciaország ellen folytak, csak tovább erősítették ezeket a hatásokat. Ahogy azt már korábban is állítottuk, a brit birodalom gazdasági előnyeit teljes mértékben kihasználták a skót középosztályok, sőt a skót részvétel a birodalom adminisztrációjában és hadseregében arányosan jóval nagyobb volt, mint az angol részvétel. Más szóval, Skócia - érdekeinek megfelelően - az angolok partnere volt a brit birodalom keretei között. A 20. század első két harmadában a két közösen megvívott világháború és a jóléti állam kiépítése volt a brit identitás alapja.

Mi változott meg az 1960-as és 1970-es években? Elsősorban a skót gazdaságot igen keményen sújtották a világgazdaság paradigmatisztikus változásai (fordizmusból posztfordizmusba). A skót gazdaságot ideáltipikus értelemben hívhatjuk ipari gazdaságnak, ahol a nehézipari (bányászat, kohászat és hajógyártás) és vegyipari ágazatok dominálnak. Ezek az ágazatok szenvedték el a legnagyobb veszteségeket az energiaárak robbanása után az 1970-as években. A rohamosan növekvő munkanélküliségi ráta és gyárbezárások jellemezték Skócia gazdaságát ebben a periódusban. Az északi-tengeri földgáz- és olajmezők felfedezése a világgazdasági recesszió és energiaválság csúcán jól jöhetett volna a skót gazdaságnak. Azonban az olaj- és földgázbevételek a központi költségvetést gazdagították, a brit állami költségvetés centralizálása miatt nem sok extraforrás érkezett a skót gazdaságba. A gazdasági válság a jóléti állam különböző programjait is kikezdte. Például a területi gazdasági fejletlenségek kiküszöbölését szolgáló regionális politikai alapok - amelyekből Skócia is jelentős összegeket kapott - összeomlása is negatív volt Skócia számára. Az utolsó ilyen jellegű kezdeményezés a Skót Fejlesztési Ügynökség létrehozása volt 1975-ben. Ezt a kezdeményezést azonban az 1979-ben hatalomra kerülő konzervatív Thatcher-kabinet, melynek állami beavatkozás-ellenes gazdasági ideológiája közismert, megszüntette.

Talán az egyik legfontosabb tényező az SNP 1974-es választási sikerében az a kampány volt, amely az északi-tengeri olaj- és földgázbevételek igazságosabb elosztására irányult. A párt azt állította, hogy önálló nemzeti gazdasági és politikai döntéshozó kompetenciák hiányában Skócia nem tudja kihasználni az északi-tengeri szénhidrogénkincs előnyeit. Végül soron a jóléti állam visszaesése aláaknázták a brit identitás gazdasági bázisát. A II. világháború utáni dekolonizációs folyamat is, amely a brit birodalom összeomlásához vezetett, nagymértékben erodálta a brit identitás alapjait. Colley modelljét követve, ki kell azt is jelenteni, hogy a szekularizáció korában a brit identitás közös valláson (protestáns) alapuló bázisa is gyengült.

Colley argumentuma szerint az Uniót követő évtizedekben a közös ellenség, a "pápista" Franciaország ellen vívott háborúk is hozzájárultak az erős brit identitás kialakulásához. Az 1970-es évektől fogva már nincs ilyen közös ellenség angolok és skótok számára. Az angol közvélemény - sokszor szinte patológiába hajló - Európa-ellenessége teljesen ismeretlen Skóciában. Sőt a Skót Nemzeti Párt Függetlenség Európában programja, amely kimondottan

integrációpárti, elnyerte sok skót szavazó támogatását. Napjaink monetáris integráció körüli brit vitáiban szinte az SNP az egyetlen párt, amely teljes szívvel támogatja az europrojektet.

Ha elfogadjuk Colley modelljének kereteit, láthatjuk, hogy szinte minden szegmensében csökkent a brit identitás bázisa. Így nem meglepő az sem, hogy a skót identitás - amely hosszú ideig másodrendű volt a brit identitással szemben - újra felerősödött. A különböző felmérések és közvélemény-kutatások szerint amelyeket 1986 és 1992 között végeztek el, azoknak aránya, akik fontosabbnak tartják skót identitásukat brit identitásuknál, 59 és 69 százalék között ingadozik.³²

A gazdasági és politikai folyamatok elemzése mellett, érdemes figyelmet szentelni a kulturális folyamatoknak is. Az 1970-es évek a skót kulturális újjászületés jegyében zajlottak. Az 1970-es évek kezdete óta Skóciában ismét divatosabbá vált a művészetekben specifikusan skót témákkal foglalkozni. Általánosan fogalmazva, a skót művészek innovációs képessége és kreativitása és sajátos nemzeti megközelítései alapozták meg ezt a kulturális reneszánszt. A már hagyományosan magas színvonalú edinburghi fesztivál mellett, Glasgow-t választották 1990-ben Európa kulturális fővárosává. De az olyan városok, mint Dundee és Aberdeen is hamarosan a kulturális turizmus kedvelt városaivá váltak. Skócia kultúrájában a modern találkozott az őszivel. A skót nemzeti kulturális intézmények - a Skót Nemzeti Opera, a Skót Nemzeti Balett és a Skót Kamarazenekar - hírneve és jelenbeli virágzása erősíti a nemzeti kultúra reneszánszának élményét.

Az ősi kelta művészetek és zene visszatérése a skót kultúra egyik egyedülálló jelensége. A kelta népzenei játszó vagy feldolgozó zenészek (the Run Rig és Mike Oldfield) vagy a gael nyelvű költészet és irodalom újjászületése (Sorin Maclean és Crichton Smith) mind a fent említett kulturális újjászületés szerves részeinek tekinthetők.

Különösen érdekes a fiatalok szerepe a kulturális pezsgésben. A legtöbb felmérés és közvélemény-kutatás szerint, a 18 és 34 év közötti korcsoport az, amely legaktívabban támogatja a skót önrendelkezés eszméjét és skót identitását a brit felé helyezi.³³ Ennek megfelelően egyáltalán nem meglepő, hogy az olyan nyíltan politikai üzenettel bíró - sokszor Thatcher-ellenes - dalokat éneklő bandák, mint a Hipsway, Simple Minds, Big Country, Wet, Proclaimers, Deacon Blue és a Texas igen népszerűek e fiatalok körében. A skót zenei ipar önállósodott, a skót zenekarok skót közönségnek játszanak - persze a Simple Minds és Mike Oldfield világsikere is a hagyományos skót témákból táplálkozó zene eredményeit fémjelzi. Az SNP és még általánosabban a skót nacionalizmus felerősödésének rövid elemzését követően, szólnék néhány szót a skót politika 1974 utáni tendenciáiról.

Ahogy azt már a tanulmányban korábban is kimutattuk, sohasem létezett Skócia modern történelmében egy egységes önkormányzatiságért küzdő mozgalom. A modern skót nacionalizmus politikai története frakciókról, pártszakadásokról és személyi és politikai konfliktusokról szól. Talán a legfontosabb törésvonal mindig is a "devolucionisták" és a "függetlenségiek" - akik a skót önkormányzatiság elérését más módszerrel és jogi keretek között képzelték - között létezett.

1979 több szempontból is fordulópont volt a skót politikában. Az SNP növekvő és a Munkáspárt csökkenő támogatottsága arra ösztökölte a hatalmon lévő munkáspárti kabinetet, hogy devolúciós törvénytervezetet fogalmazzon meg. A kormány devolúciós tervezetét 1979 márciusában bocsátották népszavazásra Skóciában. A népszavazáson szűken, de győztek a devolúció hívei - Igen: 1 230 937; Nem: 1 153 502. Ez az eredmény azonban nem haladta meg az ún. 40%-os küszöböt, mely szerint az összes választásra jogosult állampolgár több mint 40%-ának kellett támogatni a devolúciós indítványt. Ezt a küszöböt a Munkáspárt Tom Dalyell által vezetett devolúcióellenes szárnya eröltette bele a törvényjavaslatba az ellenzéki unionista Konzervatív Párt hallgatóságos bejegyzésével. A már említett Jim Sillars³⁴, aki a referendum kampány idején munkáspárti képviselő volt, így emlékezett vissza a referendum "kudarca": "A Toryk örömmámora, amikor megtudták a referendum eredményét, határtalan volt, úgy gondolták, hogy ez végső soron a Labour-kormány bukásához is vezethet. Amikor Tom Dalyell a "Nem" kampány munkáspárti vezére belépett a terembe, a konzervatív képviselők álló ovációban részesítették."

A referendumot követő hónapokban kiderült: a referendum kudarc történelmi következményekkel járt. A parlamenti matematika alapján az SNP volt a mérleg nyelve a munkáspárti kormány ellen beterjesztett konzervatív bizalmatlansági indítvány megszavazásakor. A devolúciós referendum körüli nézeteltérések eredményeként, amikor is az SNP - azt gondolván, hogy a devolúció egy lépés a függetlenség felé vezető úton - teljes mellszélességgel kiállt az indítvány mellett, míg a Labour több képviselője is, például Tom Dalyell és Robin Cook (!) a referendum ellen kampányolt, az SNP támogatta azt a javaslatot, ami a kormány megbukásához vezetett. Az is megemlítendő, hogy néhány walesi és skóciai Labour-képviselő annyira ellenezte a devolúciót, hogy saját kormánya ellen szavazott. Jim

Sillars szavaival: "Az igazi kérdés az - még ha figyelembe vesszük is az SNP gyenge taktikai szereplését a szavazáskor -, hogy tényleg voltak-e olyan munkáspárti képviselők, akik saját kormányukat is megbuktatták a skót parlament ellen érzett ösztönszerű gyűlöletük miatt?"

A Callaghan-kormány bukása után kiírt választásokon a Thatcher vezette Toryk elsőprô gyôzelmet arattak. Az SNP így abban a furcsa helyzetben volt, hogy részt vett egy félig-meddig devolúció párti kormány megbuktatásában és hatalomra segített egy olyan kormányt, amely a skót önrendelkezést zsigeri alapon utasította el. Az 1979-es májusi választásokon Skóciában visszaesett mind az SNP (- 13%), mind a Brit Munkáspárt (- 5%), míg a konzervatívok 7%-kal erősödtek.

Skócia Thatcher Nagy-Britanniájában

Thatcher megválasztásával az "új jobboldal" állami beavatkozás- és szakszervezet-ellenes piacpárti gazdasági ideológiája is előtérbe került. Ez az ideológia már a kezdetektől fogva ellentétben állt a hagyományos baloldali elveket nagyban támogató skót közvéleménnyel. Thatcher programja, ami az állami szerepvállalás mértékének drasztikus csökkentését is felvállalta, a Munkáspárt és a szakszervezetek által dominált helyi és egészségügyi önkormányzatok ellen indított keresztesháborút. Sok skót szemében ezek az intézmények a skót jóléti állam alappillérei voltak és az ezek elleni támadás alapvető érdekeik ellen irányultak. Emellett sem a hagyományos konzervatív elvekben, sem a Thatcher által felvázolt centralizált anglo-brit állam alapelveiben nem volt hely semmiféle devolúcióra vagy decentralizációra. A Thatcher-féle paradigma szerint, Skócia nem volt több, mint egy piacellenes, túlköltekező és paternalista észak-brit tartomány. A "poll tax" körüli viharok jól érzékeltetik ezt a véleményt.

A "poll tax", egy új típusú helyi adó skóciai bevezetésére - egy évvel Anglia és Wales előtt - 1989-ben került sor. Másképpen, Skócia volt ezen adófajta kísérleti laboratóriuma. A "poll tax" előtt az állampolgároknak a helyi adót a háztartásuk után kellett fizetniük. Az új rendszerben a házuk érteke és az ott lakó felnőttek száma után áldoztak. Az új adónem nemcsak figyelmen kívül hagyta a tulajdonosok anyagi helyzetét, hanem az adófizetési regiszter megsértette az alapvető információvédelmi törvényeket és indirekt módon negatívan befolyásolta az állampolgárok szavazási hajlandóságát. Skóciában jól megszervezett - minden ellenzéki párt támogatását bíró - állampolgársági mozgalom indult az adó fizetése ellen. Néhány - a skót kulturális reneszánsz tárgyalásakor említett - rockzenekar, mint pl. a Simple Minds is, részt vett ebben a minden várakozást felülmúló sikerű kampányban. Több mint egymillió állampolgár - köztük sok olyan jómódú polgár, aki ezzel az adóval jobban járt volna - utasította el az adó befizetését. Az adó behajtásának lehetetlensége és a növekvő társadalmi elégedetlenség eredményeképpen Margaret Thatcher lemondásra kényszerült 1990-ben. Összességében Thatcher kormányzásának 11 éve igen fontos volt a skót önrendelkezés és nacionalizmus szempontjából. Egyrészt a skót gazdasági érdekek és politikai devolúció ellen fellépő konzervatív kabinet gátolta a skót érdekek érvényesítésének lehetőségeit, másrészt azonban az élesen skótellenes kabinet ellen fellépő közfelháborodás erősítette az önrendelkezési és nacionalista mozgalom tömegbázisát.

Az 1980-as évek a nacionalista, illetve önrendelkezési mozgalom megosztottságának évtizede volt. Nem volt igazából olyan politikai platform, amelyen a devolúciót támogató nagy pártok, mint a Liberális Párt és a Munkáspárt, illetve a Skócia teljes függetlenségét zászlajára tűző Skót Nemzeti Párt megoszthatott volna. Ezt a megosztottságot jól szimbolizálja az SNP-n belüli szocialista meggyőződésű "79-es csoport" ellentmondásos helyzete. Ezt a platformot 1982-ben végleg kizárták a pártból.

Az 1979-es referendum "kudarcából" levonva a következtetéseket és látván a skót társadalom thatcherizmus-ellenes hangulatát, az SNP új doktrínát dolgozott ki az önrendelkezés programjának megvalósítására, a Függetlenség Európában doktrínáját. Az új megközelítés alapja az volt, hogy a párt döntéshozói felismerték, hogy a hagyományos 19. századi szuverenitás eszméje több kihívásnak is ki van téve. Először is az integrálódó Európa intézményrendszere felülről, míg az újraerősödő régiók alulról kérdőjelezi meg az abszolút szuverenitás eszményét. 1988 óta az SNP egy hangsúlyosan integrációs párti politikát folytat - az EU-t mintegy stratégiai partnerként kezelve. Ez a politika élesen szemben állt a konzervatív kormányok "euroszeptikus" megközelítésével, és így indirekt módon ismét Skócia Angliától való különbözőségét hangsúlyozza. Ez a tendencia napjainkban is folytatódik, amikor az SNP Alex Salmond - volt befektetési bankár - elnöksége alatt nyíltan támogatja a monetáris integrációt, miközben az aktuális brit kormány jóval óvatosabb e kérdésben. Robert McCreadie³⁶ sorai jól érzékelik az SNP Függetlenség Európában programjának kihívásait: "A Skócia EU-n belüli függetlenségét felvázoló SNP-program nagy kihívást jelent azon pártoknak (a Liberális Párt és a Munkáspárt), amelyek Nagy-Britanniát federális vagy devolvált állammá szerették volna alakítani. Mert ha az esetleges federális állam központi kompetenciáit (külügy, védelem, makrogazdaság) az

európai szinten kezelik, mi értelme az ilyen állam létrehozásának."

A devolucionista mozgalom, amelyben magánemberként ott lévő liberális és munkáspárti képviselők mellett a skóciai civil társadalom több intézménye - pl. Skócia presbiteriánus egyháza és a Skót Szakszervezetek Szövetsége - részt vett, 1986-ban létrehozta a Skót Alkotmányi Társaságot. Ez a társaság a skót devolúció törvénybe foglalását tűzte ki céljául. Azonban a Munkáspárt azonnal fellépett a Társaság ellen, mondván, hogy a párt győzelme esetén a skót parlament létrehozása az egyik legfontosabb prioritás, és így nincs szükség az ilyen kezdeményezésekre. Sajnos, a Munkáspárt győzelme mind 1987-ben, mind 1992-ben elmaradt. Ahogy azt később a tanulmányban is látni fogjuk, a Munkáspárt 1997-es fölcsumzlásszerű választási győzelme és ugyanazon évi devolúciós referendumsikere alapjaiban változtatta meg a skót politikum kontúrjait.

De visszatérve a Skót Alkotmányos Társasághoz, már 1998. júliusára elkészült a Sir Robert Grive és Jim Ross nevével fémjelzett alkotmányos terv, ami a brit alkotmány teljes megreformálását tűzte ki céljául. Ez a Kialtvány Skócia Jogaiért című dokumentum nyíltan bírálta és meg akarta változtatni azt a jogi keretet, ami az Egyesülési Törvény (1707) elvei alapján állt fenn. A legfontosabb tézisei talán Skócia önrendelkezési jogának megfogalmazása és a westminsteri parlament abszolút és korlátozhatatlan szuverenitásának megkérdőjelezése voltak.

Az 1989 januárjában megtartott minden nagy ellenzéki pártot - köztük a Munkáspártot és a Skót Nemzeti Pártot is - magába foglaló találkozóan úgy tűnt, hogy a történelmi bizalmatlanság az önrendelkezési mozgalom szárnya között elcsitulhat. De ez a "boldog" házasság nem tartott sokáig... Az SNP követelése, miszerint egy esetleges önrendelkezési referendumon három - status quo, devolúció és függetlenség - opció szerepeljen, nem nyerte el a többi résztvevő, főleg a Munkáspárt tetszését. Ennek következtében az SNP kilépett a Társaságból. 1989 márciusában, amikor a Kialtványt először hozták nyilvánosságra az edinburghi városházán, az SNP képviselője már nem volt jelen.

A Konzervatív Párt 1992-es váratlan győzelme azonban újból keresztülhúzta a várt alkotmányos reformok keresztülvitelét, a skót parlament megnyitása ismét elhalasztódott. A Skót Alkotmányos Társaság, amelynek népszerűsége 1989 és 1990 fordulóján a csúcson volt, 1992 után gyengülni látszott. Ebben a periódusban, főleg az igen népszerű skót munkáspárti vezér, John Smith halála után, úgy tűnt, hogy a Munkáspárt nem teljes szívvel támogatja a skót parlament gondolatát. Ez a hezitáló politikai magatartás, amely 1992 és 1996 között volt jellemző, gyökeresen megváltozott 1997-re, amikor az új Blair-kabinet szinte első törvénye volt a skót és walesi önrendelkezési referendum kiírása.

A Munkáspárt egyik régóta fennálló és szinte magától értetődő programpontja az alkotmányreform volt. A párt dokumentumai szerint a skót parlament létrehozása a bármikori munkáspárti kormány első évében leszerelte volna a szeparatista tendenciákat és megreformálta volna az "anakronisztikus" brit alkotmányt. Nemcsak a skót John Smith, hanem semelyik munkáspárti vezér nem hanyagolhatta el ezt az elvet az 1979-es események után. A dokumentumok szerint a skót devolúciós törvénykezést nem előzhette volna meg semmilyen referendum, hiszen már 1979-ben is támogatta a többség a devolúciót és a felmérések szerint ez a tendencia csak tovább erősödött.

Tony Blair még munkáspárti vezérként is támogatta ezt a megközelítést, azonban 1996 júniusában egy váratlan politikai döntés eredményeképpen megváltozott a Labour véleménye. Blairhoz közeli források szerint az akkor ellenzéki vezető az általános választások megnyerése esetén a devolúciós törvénykezés előtt beiktatott volna egy véleménykérő referendumat. De a másik fordulat, amely igen meglepő volt, hogy a referendum második kérdése az önálló skót parlament adókvetési jogára kérdezett volna rá. A kérdés arra irányult, hogy a skót parlament megváltoztathatná-e az általános brit adókulcsokat 3 százalékkal pozitív, illetve negatív irányban. Blair 1996. június 28-i beszéde megerősítette a sajtóban megjelent spekulációkat, amikor bejelentette a devolúció kérdésében az új munkáspárti taktikát. Akkor sok devolúció-párti szemében úgy tűnt, hogy a referendum lelassíthatja és esetleg meg is akaszthatja a devolúciós törvényhozást, vagy esetleg létrejöhetne egy skót parlament igazi jogok - adókvetési jogok - nélkül. Ennek megfelelően nagy volt a felzúdulás a skót munkáspárti devolucionisták között. Például John McAllion, a Munkáspárt alkotmányi ügyekben felelős vezetője, lemondott posztjáról Blair beszéde után. McAllion a következőképpen kommentálta Blair döntését:³⁷ "A Munkáspárt devolúciós stratégiája hosszú éveken át alakult ki a Skót Alkotmányos Társaság egyetértésével. Az ott minden szempontból megalapozott stratégia mindig nagyon vigyázott arra, hogy pártok feletti nemzeti konszenzust képviseljen. Ezt a nemzeti konszenzust rombolta szét a legújabb döntés."

Nemcsak McAllion lemondása és több vezető parlamenti képviselő kritikája, hanem az a tény is, hogy a Skót Munkáspárt vezetősége csak igen szoros szavazás után fogadta el ezt a döntést, tizenhatan szavaztak mellette, tizenketten ellene és hárman tartózkodtak, mutatja a devolucionisták akkori csalódottságát.

Azonban az időleges visszalépések után a Munkáspárt visszatért devolúciós stratégiájához és az 1997-es esztendő történései gyökeresen megváltoztatták az önrendelkezési vita koordinátarendszerét. Először is 1997 májusában a Munkáspárt lavinaszerű győzelmet aratott egész Nagy-Britanniában, ez a győzelem Skóciában még átütőbb volt, hiszen nem választottak meg egyetlen (!) konzervatív képviselőt sem. Az új Blair-kabinet, ígéretéhez híven, első döntéseként elrendelte a skóciai és walesi devolúciós referendum kiírását 1997 szeptemberére.

Valószínűleg köszönhetően annak a ténynek is, hogy a Skót Nemzeti Párt is csatlakozott a referendumon az "igen" szavazat mellett kampányolókhöz, mondván azt, hogy a devolúció tulajdonképpen egy állomás a függetlenség elérése felé, az 1997-es referendum végeredménye a legoptimistább devolúció-párti reményeket is felülmúlta: a szavazók 74,3%-a támogatta a skót parlament létrehozásának ügyét, míg a parlament adókievetésének jogát 63,5%. Ezzel a skót parlament létrehozása elől minden politikai akadály elhárult, sőt a referendum kiemelkedő és megrendíthetetlen legitimitást nyújtott a projektnek. Szimbolikus volt az, hogy a munkáspárti kormány Skóciáért felelős minisztere, Donald Dewar - ma Skócia első minisztere - és Sean Connery, világhírű színész és a Skót Nemzeti Párt fő támogatója együtt kampányolt a közös cél elérésért. A devolúció ősellenségének számító Unionista Konzervatív Párt is, látva a referendum teljes sikerét, elfogadta a szavazók döntését és elkezdte a felkészülést a skót parlamenti választásokra.

Természetesen az a tény, hogy a skót parlament létrehozása elérhető közelségbe került, megpezsdítette a skót politikai közvéleményt. A várhatóan radikálisan megváltozó politikai keretrendszer előtérbe tolta azokat a témákat, ahol Skócia igazi egyedi érdekei kerültek rivaldafénybe. Ebben a megváltozott környezetben szinte magától értetődően megnövekedett a figyelem annak a pártnak irányában (a Skót Nemzeti Párt), amely úgy tűnt, hogy legtöbbet foglalkozik ezekkel a specifikus skót érdekekkel. Az 1998 áprilisában a Glasgow Heraldban közölt adatok szerint az SNP és a Munkáspárt a skót parlamentre leadandó szavazatok tekintetében fej-fej mellett, 40%-on állt. A teljes függetlenséget támogatók száma is jelentősen növekedett: a Mail on Sunday napilapban 1998. március 29-én közzétett adatok szerint a függetlenséget a megkérdezettek 47%-a, míg a devolúciót 40%-a választotta.

Az 1998. áprilisi adatok szerint még kiegyensúlyozottak voltak az erőviszonyok a Munkáspárt és a Skót Nemzeti Párt között, de az 1999 májusában megtartott skót általános választások eredményei már jóval kedvezőbbek voltak a Munkáspárt számára. Habár a skót választási törvény részlegesen bevezette a pártlistás szavazati módot - a hagyományos brit többségi elvű és egyéni körzeteken alapuló rendszert kiegészítendő és ellensúlyozandó - s így módon a Munkáspárt nem szerezte meg az abszolút többséget, így is a Munkáspárt eredményei a választások előtt egy évvel készített közvélemény-kutatásokhoz képest igen jónak mondhatóak. A Munkáspárt az egyéni körzetekben az elérhető 73 képviselői helyből 53-at szerzett, míg a kompenzációs pártlistáról további 3-at, tehát 56 képviselői hellyel a skót parlament legnagyobb pártjává vált. Az SNP egyéni körzetekben 7, míg a kompenzációs listáról 28 parlamenti helyhez jutott, így a hivatalos ellenzékként összesen 35 MSP (Member of Scottish Parliament) képviseli a pártot. A Konzervatív Párt 18 helyet szerzett a kompenzációs listáról, s mivel egyéni körzetben, hasonlóan az 1997-es általános brit választásokhoz, nem szerzett parlamenti helyet, összesen 18 képviselő alkotja a konzervatív frakciót. A nagy pártok mellett érdekes jelenség olyan kis pártok, mint a zöldek, vagy a Skót Szocialista Párt bejutása a skót parlamentbe, ez kizárólag a kompenzációs listáknak köszönhető. Az új választási rendszer másik nagy nyertese a Konzervatív Párt volt, hiszen ebben a szisztémában 18 képviselővel erős frakciót alakíthattak a skót parlamentben, míg a hagyományos többségi rendszerben egyetlen Tory sem jutott volna a parlamentbe. A kompenzációs lista igazi vesztese a Munkáspárt volt, hiszen a többségi rendszerben biztos többséget és egyedüli kormányalakítási jogot szereztek volna.

Mivel a Munkáspártnak nem volt meg a kormányalakításhoz szükséges 65 képviselői helye, így a brit politikában ritka, koalíciós megoldás született a Liberális Párt és a Munkáspárt részvételével, az új skót első miniszter a Munkáspárt régi devolucionistája, Donald Dewar lett, míg helyettese a skót liberálisok vezére, Jim Wallace. A történelmi jelentőségű új kormány és parlament 1999 júliusában kezdte meg tevékenységét.

A koalíciós kormány és a parlament júliusi megalakulása óta eltelt néhány hónap igazából nem elég hosszú idő arra, hogy értékeljük az új skót politikai berendezkedés működésének tanulságait. Az viszont megállapítható, hogy a skót devolúció európai szinten is modellértékű, és annak sikere, illetve kudarca kontinensünk politikájára is hatással lehet.

Utószó helyett.

Használható-e a skót analógia Erdély viszonylatában?

Mielőtt rátérnénk a fenti kérdés megtárgyalására, röviden megemlítenék néhány történet-szociológia analógiát Erdély és Skócia között. Az írás terjedelmi korlátai miatt nem ejtettem szót ezekről a hasonlóságokról, most azonban hosszú

távú kutatásomból néhány ilyen analógiát említenék:

1. Mind Erdély (az erdélyi magyarság - akkor Magyarország részeként), mind Skócia (a skótok) Európa "régii nemzetei"³⁸ közé tartoznak, azaz már 1000 körül független államisággal bírtak.

2. Ezt az államiságot veszítették el ezek a népcsoportok különböző történelmi okok miatt - még ha ezek igen különbözőek is: Skócia az 1707-es Egyesülési Törvénnyel, míg Erdély az 1920-as trianoni békeszerződéssel veszítette el szuverenitását.

3. A mai nemzettudatban mindkét esetben igen jelentős szerepet játszik a volt államiság emlékezete. Mind Skóciában, mind Erdélyben az önrendelkezés visszanyeréséről beszélnek az SNP, illetve az RMDSZ képviselői.

4. Mindkét esetben az önrendelkezés elérésében igen erős szerepet játszik a nemzet "határon túli" része. Természetesen az erdélyi magyar kontextusban a határon túli anyaország szerepe jóval fontosabb mint a skót esetben a különben igen erős kanadai, amerikai és ausztráliai skót diaszpóra.

5. Van néhány igen érdekes párhuzam a nemzettudat fejlődésében is. Skócia nemzettudatában a Felföld, illetve a felföldi hagyományok mint a "nemzet legjobb részének értékelése" igen hasonló ahhoz, ahogy az erdélyi magyar tudatban megjelenik a Székelyföld, illetve székelység. Különbözik a Skót-felföld és Székelyföld összehasonlításakor igen sok hasonló jelenségre bukkanunk - igen korai etnikai tudat, szabadharcos társadalom, klán, illetve törzsi társadalmi felépítés, faluközösségen alapuló földművelés és bíráskodás.

6. Igen érdekes, hogy a protestantizmus milyen fontos szerepet játszott történelmileg a nemzetfejlődésben - Nemzeti Szerződés (1637) Skóciában és Bethlen Gábor protestáns állama Erdélyben (1610-1625). Sőt az önrendelkezési mozgalomban ma is igen fontos a református egyház szerepe (Tökés László református püspök az RMDSZ tiszteletbeli elnöke) és a Skót Presbiteránus egyház aktív szerepe az önrendelkezési mozgalomban.

Természetesen ezek mellett a nyilvánvaló analógiák mellett számos más párhuzam létezik, de ezeket hely hiányában most nem vázolnánk fel. A mai politikai helyzet összehasonlítására Molnár Gusztáv³⁹ vállalkozott nem is olyan régen a Magyar Kisebbség hasábjain: "A skóciai devolúciós modell - Erdélyből szemlélve a dolgokat - olyan, mint egy Max Weber-i ideáltípus. Pedig politikai valóság. A kérdés az, hogy Erdélyben is az lehet-e, kialakulhat-e Erdélyben is az a "politikai erdélyiség", amely szilárd bázisává válhat az Erdély Románián belüli politikai autonómiáját megvalósítani akaró mozgalomnak?"

A kérdés magáért beszél, erre szeretnék röviden reagálni. Először is kezdeném a többség és kisebbség viszonyával. Nagy-Britannia lakosságának kb. 8-9%-át alkotja a skót lakosság, míg az erdélyi magyarság Románia lakosságának mintegy 7-8% át teszi ki, tehát összehasonlíthatóak az adatok. Az a tény, hogy regionális szinten a magyarság Erdély lakosságának csak mintegy 25%-át teszi ki, míg Skóciában a skótok aránya 90% fölött van, tovább bonyolítja ezt a kérdést. Látni kell azt is, hogy míg a brit konszenzusban a többség - ez esetben az angolok, illetve az angol-brit politikai elit - eleget tett a skótok kérésének, a devolúció keretében létrehozták a jogi feltételrendszert, hogy megalakulhasson több mint 290 év után a skót parlament és kormány, ezzel ellentétben Románia viszonylatában a domináló politikai elit igazából nem adja jelét annak, hogy igazi megoldást nyújtson az erdélyi magyarság problémáira, illetve az általános gazdasági, valamint politikai decentralizáció kérdésére.

Molnár Gusztáv analógiája a skótság és a "politikai erdélyiség" között téves, hiszen a skótság egy igen erős nemzettudattal bíró csoportot takar, míg a másik fogalomnál ilyennek jele sincsen, hiszen Erdélyben magyarok, románok és németek élnek. Az valóban igaz, hogy a Pro Transylvania Alapítvány és Sabin Gherman nevével fémjelzett embrió állapotú erdélyi regionalista mozgalom pozitív is lehet az ott élő magyarság számára, hiszen az állami közigazgatási és gazdasági decentralizáció felemlégetésével vitát nyitottak Románia állami berendezkedésével kapcsolatban, ami végső soron - talán - rádöbbenheti az oszthatatlan szuverenitás és nemzetállamiság fetisizmusában élő román politikai elitet az európai normák felismeréséhez.

Az erdélyi magyarságnak és hivatalos szervezetének, az RMDSZ-nek, amellet hogy támogatnia kell minden olyan indítványt, amely segíti Románia európai integrálódását és modernizációját, emlékeznie kell saját, a magyar kisebbség speciális jogi helyzetének javítását célzó programjára is. Tehát vigyázni kell arra, hogy az erdélyi regionalizmus programja mellett az erdélyi magyarság programja ne szoruljon háttérbe. E tő

ekintben e két különböző program inkább komplementer, mintsem egymást kizáró.

Emellett sok más hasznosítható tapasztalat érkezhethet Skóciából. Talán a legfontosabb a skót önrendelkezési mozgalom, de még inkább a Skót Nemzeti Párt európai integrációt nyíltan és következetesen támogató programja. A már említett Függetlenség Európában programmal és a monetáris integráció támogatásával a párt Skócia sorsát Európa sorsához kötötte. A párt részvétele az Európai Parlament, illetve a Régiók Bizottsága munkájában jól mutatja az SNP integrációs elkötelezettségét. Az SNP elfogadta az osztott szuverenitás Brüsszel által szorgalmazott doktrínáját és az EU Régiók Európája programját saját önrendelkezési programjának végrehajtásánál stratégiai partnernek használja fel. Habár a skót devolúciós törvény alapján a külpolitika, illetve integrációs politika a westminsteri brit parlament számára fenntartott kizárólagos jog, a speciális skót érdekek támogatására létrehozott Scotland Európa brüsszeli lobbyközpont minden párt támogatását élvezzi.

Az RMDSZ viszonylatában a kormányra kerülés mellett, az érdekvédelmi szövetségnek igenis fel kellett volna lobbytevékenységét tartania Brüsszelben, Strasbourghban, illetve Genfben az illetékes nemzetközi szervezetek központjaiban. Tehát nem volt szükségszerű, hogy a kormányrészvétel mellett megszűnjön az önálló külpolitika. Sőt ebben a helyzetben inkább erősíteni kellett volna ezt a tendenciát, pl. erősebb kapcsolatok kiépítésével más európai (baszk, katalán, skót, walesi) etnoregionális pártokkal. A Koszovó utáni nemzetközi helyzet talán legnagyobb tanulsága az, hogy a kisebbségi jogok kérdése ma már nem tekinthető többé az adott állam belügyének, sőt a kisebbségi jog lassan a nemzetközi jog kodifikált és szankcionálható részévé válik. Továbbá az a tény, hogy a NATO-tag - és jövődöbeli EU tag - Magyarország geopolitikai fontossága megnövekedett térségünkben, tovább árnyalja a szituációt. Ebben a helyzetben sokban új alapokra helyeződik az erdélyi magyarság politikai helyzete is. Ennek az új helyzetnek elemzésére és a megfelelő megoldások megtalálására jött létre 1999 februárjában a magyar kormány és parlamenti pártok, illetve a határon túli magyar szervezetek részvételével az Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT). A MÁÉRT fő feladata az lenne, hogy az Orbán-kormány által felvázolt nemzetpolitikát összhangba hozza a magyar euro-atlanti integrációs politikával. Más szóval, hogy az anyaország integrációs sikereit tovább tudja közvetíteni a határon túli nemzetrészek felé. Így az integráció mintegy eszköze és nem akadály lenne a magyar-magyar integrációnak.

1 Lásd a Magyar Kisebbség című Nemzetpolitikai szemle vitáját a Romániai Magyar Demokrata Szövetség kormányzati szerepvállalásáról. Magyar Kisebbség 1998/1., illetve 1998/2.

2 Korhecz Tamás: *Vojvodina - The Next Stage of the Dismantling Process?* Cambridge Review of International Affairs, Vol. XII. No. 2, Spring-Summer 1999. 153-167. p. 158.

3 Grüber Károly: *Politics of Postmodernism and the Ethnonationalist Renaissance in Europe, the case of Scotland and Transylvania.* University of Sussex, 1999. September, nem publikált PhD disszertáció.

4 Michael Lynch: *Scottish Culture in its Historical Perspective*, in Paul H. Scott: *A Cultural History of Scotland.* Edinburgh 1993. 15-45, p. 25.

5 John MacQueen and Tom Scott (eds.): *The Oxford Book of Scottish Verse.* Oxford University Press, Oxford 1989.

6 Keith Webb: *The Growth of Nationalism in Scotland.* Pelican Books, London 1978. 32.

7 William Storrar: *Scottish Identity, A Christian Vision.* The Handsel Press, Edinburgh 1990. 13.

8 Storrar: *i.m.* 28-33.

9 Arthur H. Williamson: *Scottish National Consciousness in the Age of James.* VI. Edinburgh University Press, Edinburgh 1979.

10 M. Lynch: *i.m.* 32.

11 W. Storrar: *i.m.* 34.

12 David McCrone: *Understanding Scotland.* The Sociology of Stateless Nations, Routledge-London, 1992. 3.

13 Paul H. Scott: *The Truth About the Union.* Scottish Affairs, Spring 1995, no. 11. 52-60, p. 60.

14 W. Storrar: *i.m.* 36.

15 Ian O' Bayne: *A Parcel of Rogues.* Contrastus, Spring 1996. 34-35.

16 Lockhart of Carnwath egy jakobita érzelmű protestáns gróf volt, az ő emlékiratai igen jól használhatóak, amikor rekonstruálni akarjuk az időszak politikai klímáját. Lásd: D. Szechi: *Scotland' s Ruine-Lockhart of Carnwath' s Memoirs of the Union.* The Association for Scottish Literary Studies, Edinburgh 1995.

17 Tom Nairn: *Diary.* London Review of Books, April 1996. 7.

18 McCrone: *Understanding Scotland.* 178.

19 W. Donaldson: *Popular Literature in Victorian Scotland: Language.* Fiction and the Press, Aberdeen University Press, Aberdeen 1986.

20 Graeme Morton: *Review: The search for Scottish History.* Scottish Affairs, No. 8, Summer 1994. 100-105.

21 Horkay-Höcher Ferenc: *A skót felvilágosodás.* Osiris, Budapest 1996.

22 Tom Nairn: *The Break-Up of Britain.* Verso, London 1977. 140.

- 23 T. C. Smout: *A Century of Scottish People, 1830-1850*. Fontana Press, London 1987. 12.
- 24 Graeme Morton: *Scottish Rights and Centralisation in the mid nineteenth century*. Nations and Nationalism, Volume 2, No. 2, July 1996.
- 25 T.C. Smout: *i.m.* 236.
- 26 Uo. 266.
- 27 Richard Finlay: *Independent and Free: Scottish Politics and the Origins of the Scottish National Party, 1918-1945*. John Donald, Edinburgh 1994.
- 28 Keith Webb: *i.m.* 86.
- 29 Jim Sillars: *Scotland, The case for Optimism*. Polygon, Edinburgh, 1986. 6.
- 30 *A Short History of the Scottish National Party, The Internet homepage of the Scottish National Party*. WWW.SNP.org.
- 31 Linda Colley: *Britons: Forging the Nation, 1707-1837*. Yale University Press, New Haven and London.
- 32 D. McCrone, Alice Brown and Lindsay Patterson (eds.): *Politics and Society in Scotland*. Macmillan-Basingstoke 1996.
- 33 *Who do we really think we are?* The Scotsman, 29 September, 1990. 6.
- 34 Jim Sillars: *i.m.* 69.
- 35 Uo. 72.
- 36 Robert McCreadie: *Scottish Identity and Constitution in Bernard Crick (ed.): National Identities*. The Political Quarterly Publishing, Oxford 1991. 48.
- 37 The Glasgow Herald, 29 June 1996.
- 38 Hugh Seton Watson: *Nations and States*. Methuen, London 1977.
- 39 Molnár Gusztáv: *Még egyszer az erdélyi kérdéstről*. Magyar Kisebbség, 1999/2-3. 307.

- [András Péter: Hosszú távú szempontok a belső választásokról való gondolkodáshoz](#)
- [Bakk Miklós: Modellviták - rejtett stratégiák](#)
- [Borbély Zsolt Attila: A belső választások és a belső parlamentarizmus viszonyrendszere](#)
- [Fórika Éva: Amire felelküdtünk Isten és ember előtt](#)
- [Ráduly Róbert: A politikai önrendelkezésünk alapjairól, avagy a belső választásoktól az erdélyi magyar önkormányzatig](#)
- [Reiter József: Belső választások a felvidéki magyarság körében \(dilemmák és perspektívák\)](#)
- [Somai József: A demokrácia nem játékszer](#)
- [Székely István: A belső választások és az RMDSZ hatalmi szerkezetének összefüggései](#)
- [Az RMDSZ III. Kongresszusán jóváhagyott Alapszabályzat-határozat](#)
- [A belső választások alapelvei](#)
- [Határozat az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa megválasztásáról](#)
- [Tonk Sándor: Romániai magyar magánegyetem](#)
- [Hódi Sándor: Tíz év után](#)
- [Mírnic Károly: A balkáni Janus-arc](#)
- [Győri Szabó Róbert: A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Ausztriában](#)
- [Közvéleménykutatás a romániai magyarok körében](#)
- [Egyed Ákos: A román történetírás az 1848-as magyar forradalomról és a magyar-román nemzetiségi kérdéstről](#)
- [Egyed Péter: Az autonómia, az egyetem és a család kérdése az RMDSZ-programokban](#)
- [Grúber Károly: Macbeth-től Sean Connery-ig. A skót nacionalizmus politikatörténeti vázlata](#)
- [Kovács Péter: A rodopi mufti esete a nemzetközi joggal: Kisebbségi autonómiabarát ítélet az Emberi Jogok Európai Bíróságán: magányos fecske vagy új tendencia?](#)
- [Salat Levente: Szempontok a multikulturalizmus fogalmának romániai értelmezéséhez](#)
- [Vass Csaba: Identitásválasztás és xenológia. A magyarországi Román Kisebbségi Önkormányzat választási kudarcának tanulságai](#)
- [Veress Emőd: A román parlament szerkezete](#)
- [Zsigmond Csilla: A NATO-terjeszkedés és a koszovói háború a román sajtóban \(1999. március 1. - április 30.\)](#)
- [A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája](#)
- [A magyar politikatudomány válogatott bibliográfiája](#)

(c) Jakobffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék